

Afstudeerscriptie: Pabo

Wat zijn de effecten van muziek op het gedrag van kleuters?

Auteur: Wally Hoekstra

Titelblad

Auteur: Wally Hoekstra

Klas: 4

Datum: 29-12-2013

Begeleider: Sjoerd van der Veen

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Inleiding	5
Literatuuronderzoek	
Hoofdstuk 1: Welke vormen van gedrag zijn er?	8
1.1 Gedrag	
1.1.1 Waarneembaar gedrag	
1.1.2 Niet waarneembaar gedrag	
1.1.3 Negatief gedrag	
1.1.4 Positiefgedrag	
1.2 Gedragsvormen	
Hoofdstuk 2: Welke gedragsvormen voor kleuters zijn voor belang van mijn onderzoeksvraag?	11
2.1 Typisch gedrag van kleuters	
2.2 Typisch gedrag van kleuters bij het vak muziek	
2.3 Gedragsvormen voor mijn onderzoek	
2.4 Kenmerken per gedragsvorm	
Hoofdstuk 3: Heeft de leerkracht invloed op het gedrag van de kinderen?	14
Hoofdstuk 4: Welke rol speel muziek op de basisschool?	16
4.1 Wat is muziek	
4.2 De inhoud van het muziekonderwijs op de basisschool: klank, vorm en betekenis	
4.2.1 Klank	
4.2.2 Vorm	
4.2.3 Betekenis	
4.3 Het vak muziek op de basisschool	
4.3.1 Muzikale handelingen in de klas	
4.3.2 Kerndoelen muziekonderwijs	
4.4 Kennis, vaardigheden, inzicht en attitudes	
4.4.1 Kennis	
4.4.2 Vaardigheden	
4.4.3 Inzicht	
4.4.4 Attitudes	
4.5 Muzikale ontwikkelingsprocessen	
Hoofdstuk 5: Wat is de waarde van muziek voor jonge kinderen?	20
Hoofdstuk 6: Wat doet muziek met de hersenen van kinderen?	22
Hoofdstuk 7: Welke rol speelt muziek op mijn stageschool?	24

Praktijkonderzoek	
Hoofdstuk 1: Wat is het gedrag van het kind tijdens de muziekles?	25
Hoofdstuk 2: Wat is het gedrag van het kind tijdens de andere lessen?	31
Hoofdstuk 3: Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de muziekles en de andere lessen?	36
Koppeling theorie en praktijk	47
Conclusies en aanbevelingen	49
Literatuurlijst	51

Inleiding

Ik heb ervoor gekozen om als scriptieonderwerp onderzoek te doen naar de effecten van muziek op het gedrag van de kinderen.

De onderzoeksvraag is dan ook als volgt: 'Wat zijn de effecten van muziek op het gedrag van de kinderen?'.

Ik heb hier voor gekozen omdat ik nog niet weet wat het effect van muziek is op het gedrag van kleuters. Ik wil inzicht krijgen in de verschillende vormen van gedrag en wat de effecten zijn van muziek op dit gedrag. Ik kies ook voor dit onderwerp, omdat muziek en jonge kinderen beide mijn interesses hebben.

Op de school waar ik stage loop, wordt veel gedaan aan muziek, maar er is nog nooit een onderzoek gedaan naar de effecten van muziek op het gedrag van de kinderen.

Mijn probleemstelling is als volgt: ieder kind heeft zijn eigen gedrag bij bepaalde vakken. Er zijn kinderen die de hele dag geconcentreerd kunnen blijven, maar er zijn ook kinderen die gauw verveeld, moe, ongeconcentreerd worden en kinderen die blij worden van bepaalde lessen. Als kinderen een les niet leuk vinden, kun je dit vaak aan het gedrag van het kind merken. Maar zijn kinderen anders als ze een muziekles gaan volgen? Zijn de stille kinderen dan ineens heel druk, of net andersom?

Met deze onderzoeksvraag ben ik aan de slag gegaan door te beginnen het literatuuronderzoek. Vervolgens ben ik in de klas gaan observeren tijdens de lessen muziek, gym en kring en vervolgens heb ik de kinderen geobserveerd tijdens de muziekles. Op deze manier kan ik er achter komen hoe verschillend het gedrag van de kinderen is tijdens de muziekles.

Deze onderzoeksvraag voer ik uit in groep 1b van school X. Deze school werkt vrijwillig mee. De gegevens die ik op deze school krijg blijven anoniem en de uitkomsten zullen voor de respondenten geen nadelig effect hebben.

De school, en dan vooral groep 1b, is bereid mee te willen werken aan mijn onderzoek. Ik mag in de klas gaan filmen en mag lessen overnemen voor mijn onderzoek.

Mijn onderzoeksvraag: 'Wat zijn de effecten van muziek op het gedrag van de kinderen?' is een samenhang vraag: ik ga onderzoeken of er een relatie is tussen de muziekles en het gedrag van de kinderen.. En mijn onderzoekstype is een beschrijvend onderzoek, want ik ga beschrijven wat de effecten zijn van muziek op het gedrag van kleuters.

De eigenschappen die ik ga observeren tijdens mijn onderzoek zijn de gedragsvormen. Gedrag kun je verdelen in waarneembaar- en niet waarneembaar gedrag. Ik houd het tijdens mijn onderzoek bij het waarneembare gedrag. Dit waarneembaar gedrag ga ik observeren door te kijken naar de volgende gedragsvormen: enthousiasme, concentratie, motivatie, betrokkenheid, proberen, genieten, verstorend, terughoudend, verlegen en imitatie. Ik ben tot 12 november bezig geweest met mijn literatuuronderzoek, dit heb ik niet helemaal afgekregen, dus ben er in december ook nog mee bezig geweest. Vanaf 12 november ben ik bezig gegaan met mijn onderzoek op stage en het maken van mijn scriptie.

Nadere informatie voor mijn onderzoek is nodig, want er kan al een onderzoek zijn geweest naar mijn onderzoeksvraag. Ik zoek informatie op in boeken, tijdschriften en internetsites. Ik probeer het meest de informatie uit boeken te halen. Ik zoek op voornamelijk op het begrip: gedragsvormen. Ik maak gebruik van gestructureerde dataverzameling, omdat ik weet wat voor informatie ik zoek. Ik maak gebruik van indirecte informatie.

De eenheden in mijn onderzoek zijn de kinderen uit groep 1b, van school X. Zij vormen tezamen mijn populatie. Van elk kind noteer ik het gedrag. Ik betrek alle kinderen in mijn onderzoek, een selecte steekproef dus. De heterogeniteit van mijn populatie is: kinderen uit groep 1b. Ik wil globale nauwkeurigheid, dat wil zeggen dat ik met 100% zekerheid uitspraken kan doen.

Ik maak tijdens mijn onderzoek gebruik van een observatie, dat wil zeggen dat ik op ordinaal meetniveau observeer.

Mijn verwachting van de betrouwbaarheid van het onderzoek is hoog, omdat de kinderen mijn nog niet persoonlijk kennen en ik ken de kinderen ook nog niet persoonlijk, dit kan dus niet een nadelig effect hebben op de observatie. Ik ga meerdere observaties uitvoeren, zodat ik kan kijken of de antwoorden niet van elkaar verschillen (test-hertestmethode). Mijn verwachting van de validiteit van de meting is hoog, omdat ik ga observeren. Ik voer mijn observaties meerdere malen uit.

Het voordeel van het gebruik van mijn observatie is dat je feitelijk gedrag kunt vaststellen. Het nadeel van het gebruik van observatie is dat de aanwezigheid van de observator van invloed kan zijn op het gedrag dat wordt geobserveerd, de kinderen zouden van mij erg verlegen kunnen worden. Je kan niet achter de achterliggende motieven komen.

Ik ga de verschillende gedragingen van de kleuters observeren, ik ga kijken of de gedragingen hetzelfde blijven bij andere lessen.

Ik maak daarbij gebruik van observatielijsten met de gedragingen van de kleuters erop.

Ik stel de betrouwbaarheid en de validiteit van de observatie vast door de juf te laten meekijken en mijn gegevens te controleren.

Mijn scriptie bestaat uit twee delen.

Het eerste gedeelte is het literatuuronderzoek en het tweede gedeelte is het praktijkonderzoek.

Mijn scriptie heb ik onderverdeeld in hoofdstukken met verschillende onderzoeksvragen.

Dit ziet er als volgt uit:

Mijn onderzoeksvragen voor het literatuur gedeelte:

- Welke vormen van gedrag zijn er?
- Welke gedragsvormen voor kleuters zijn van belang voor mijn onderzoek?
- Heeft de leerkracht invloed op het gedrag van de kinderen?
- Welke rol speelt muziek in de basisschool?
- Wat is de waarde van muziek voor jonge kinderen?
- Wat doet muziek met de hersenen van kleuters?
- Welke rol speelt muziek op mijn stageschool?

Mijn onderzoeksvragen voor het praktische gedeelte:

- Wat is het gedrag van het kind tijdens de muzieklessen?
- Wat is het gedrag van het kind tijdens andere lessen (bv. Kring)?
- Wat zijn de verschillen + overeenkomsten tussen een muziekles en een andere les?
- Conclusie: Wat zijn de effecten van muziek op het gedrag van kleuters?

Ik wens u veel plezier bij het lezen van deze scriptie

Hoofdstuk 1 Welke vormen van gedrag zijn er?

Deze onderzoeksvraag gaat het over het gedrag van kleuters, maar welke vormen van gedrag zijn er allemaal? In dit eerste hoofdstuk wordt het begrip gedrag uitgelegd, waarna verder wordt ingegaan op de gedragsvormen. In het volgende hoofdstuk wordt specifiek aandacht besteedt aan de gedragsvormen die je bij kleuters en muziek kunt tegen kunt komen.

1.1 Gedrag

'Gedrag is alle activiteiten van een mens die we kunnen waarnemen', aldus van Eijkeren (2005).

Van Eijkeren heeft het in haar boek ook over dat gedrag wordt bepaald door wat er op volgt. Hiermee doelt ze op stimulus en respons. Stimulus lokt het gedrag uit en respons is de reactie op de stimulus. Kort gezegd stimulus is de oorzaak en respons is het gevolg.

Gedrag kun je volgens van Eijkeren (2005) verdelen in waarneembaar gedrag en niet waarneembaar gedrag. Via de site van de baas coaching en advisering kwam ik tot de volgende benadering van deze gedragingen.¹

1.1.1 Waarneembaar gedrag

Je noemt waarneembaar gedrag ook wel uiterlijk gedrag. Je kunt het waarnemen met een van je zintuigen. Waarneembaar gedrag laat zich onderverdelen in:

- Verbaal gedrag: alle uitingen in de vorm van taal.
- Non-verbaal gedrag/motorisch gedrag: oogbewegingen, intonatie, mimiek, klankkleur, lichaamshouding, stemvolume, gebaren enzovoort.

1.1.2 Niet waarneembaar gedrag

Je noemt niet waarneembaar gedrag ook wel innerlijk gedrag. Het betreft gedachten (cognitief gedrag) en gevoelens (emotioneel gedrag). Veel van dit gedrag komt nooit naar buiten. Er wordt veel meer niet gezegd als wel. Gevoelens worden niet geuit, maar ingeslikt. Ze zijn dan wel niet zichtbaar geworden, maar ze beïnvloeden ons wel. Later zullen mensen er last van krijgen. Dit innerlijke gedrag beïnvloedt ons uiterlijk gedrag. Sommige emoties tonen we ook, vaak in non-verbale vorm, soms ook in verbale vorm.

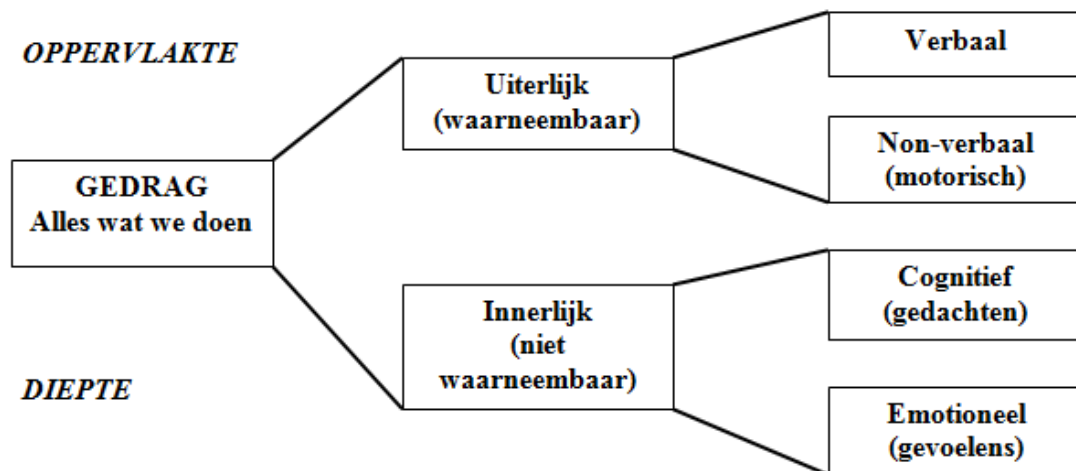
Niet waarneembaar gedrag bestaat dus uit:

- Cognitief gedrag: gedachten
- Emotioneel gedrag: gevoelens

Je kunt dus zeggen dat er aan ons uiterlijk gedrag altijd innerlijk gedrag ten grondslag ligt. Dat ons innerlijk gedrag de diepere laag vormt waarop ons uiterlijk waarneembare gedrag gebaseerd is. Ook weten we dat veel innerlijk gedrag nooit aan de oppervlakte komt, terwijl het wel een grote invloed heeft op wie we zijn. Dat geeft ook gelijk de belangrijkheid van dit innerlijk gedrag aan.

¹ URL: <http://www.debaascoachingenadvisering.nl/> Geraadpleegd op 22-11-2013

Samenvattend:

Voor dit onderzoek kijk ik vooral naar het waarneembaar gedrag. Wat zie en wat hoor ik (verbaal gedrag).

Op coachen doe jezelf is nog een benadering van gedrag te vinden. Deze benadering verdeelt gedrag in negatief en positief gedrag.²

1.1.3 Negatief gedrag

Negatief gedrag heeft vervelende gevolgen voor jou en je omgeving. Je kunt ook zeggen dat het slechte gewoontes zijn. Je herkent ze vaak bij anderen. Dat noemen we spiegelen. Je ergernissen daarover geven aan hoe je er zelf mee om gaat. Negatief kan ook worden aangeduid als ongewenst gedrag.

1.1.4 Positief gedrag

Positief gedrag maakt het makkelijk voor je om te zijn wie je bent, maar ook om te bereiken wat je wilt. Positief gedrag is een ontspannen levenshouding. Dat maakt je makkelijk in de omgang met anderen.

Positief gedrag kan ook worden aangeduid als gewenst gedrag.

Deze gedragingen zijn ook van invloed op dit onderzoek, omdat er negatief gedrag kan voorkomen. Als iemand met wie je veel samen doet, en veel nadoet, niet serieus mee doet, gaat de ander dat vaak automatisch ook doen. Maar andersom, in positieve zin, kan dit ook het geval zijn.

² URL: <http://www.coachendoejezelf.nl/wiebenikt2.html> Geraadpleegd op 22-11-2013.

1.2 Gedragsvormen

Gedrag kent verschillende vormen. Hieronder volgen verschillende vormen:

In het boek van Looy & Houterman (2008), *gezond gedrag in de basisschool* stond een lijst met gedragsvormen die hieronder staan genoteerd: ³

- Enthousiasme
- Concentratie
- Motivatie
- Betrokkenheid
- Ontdekken
- Proberen
- Genieten
- Egocentrisme
- Aandacht
- Strijdlustig
- Behoeft aan acceptatie
- Vriendelijk
- Hartelijk
- Storend
- Opstandig
- Flexibel
- Samenwerken
- Zelfstandig
- Terughoudend
- Verlegen
- Imitatie

Voor dit onderzoek zijn niet al deze gedragsvormen nodig, maar in het hoofdstuk wat hier op volgt worden de gedragsvormen benoemd die nodig zijn voor het onderzoek.

³ Looy, F. & Houterman, K. (2008). *Gezond gedrag in de basisschool*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Hoofdstuk 2 Welke gedragvormen voor kleuters zijn van belang voor mijn onderzoek?

In het vorige hoofdstuk zijn de verschillende vormen van gedrag duidelijk geworden, in dit hoofdstuk worden de gedragvormen vermeld die nodig zijn voor het onderzoek bij kleuters. Maar dit hoofdstuk begint met het typische gedrag van kleuters.

2.1 Kenmerkend gedrag voor kleuters

De bovengenoemde gedragvormen van, Looy & Houtermann (2008), zijn kenmerkend voor alle leeftijdscategorieën, maar kleuters hebben weer andere gedragvormen.

Van Eijkeren (2005)⁴ vermeld in haar boek pedagogisch didactisch begeleiden de typische gedragingen van kleuters.

Kleuters zijn kinderen van 4 tot 6 jaar, groep 1-2.

Deze kleuter wordt steeds meer onafhankelijk van zijn hechtingspersoon, het wordt zelfstandiger en durft initiatieven te nemen. Een kleuter is nog impulsief en snel afgeleid. Kleuters zitten in de preoperationele fase, dat wil zeggen dat een kind leert door ervaring, door te doen. Je ziet wel ontwikkeling in het gedrag bij kleuters, maar hun denkpatroon is nog hetzelfde als bij peuters.

Kleuters zijn erg fantasierijk en emoties spelen een grote rol bij kleuters.

Kleuters zijn vaak nog egoïstisch. Kleuters willen erbij horen, ze willen door anderen lief en aardig gevonden, daarom is het ook aardig voor anderen.

Kleuters mogen graag imiteren, het nadoen van anderen, maar ook het nadoen van de leerkracht.

Ook hechten kleuters waarde aan identificatie, het willen zijn zoals de ander is. Een kleuter identificeert zich vaak met de ouder van hetzelfde geslacht als hijzelf.

Kleuters uiten hun gevoelens van teleurstelling, vreugde en boosheid veel beter. Ze kunnen zich beter inleven in een ander en hun gevoelens beter onder woorden brengen.

2.2 Kenmerkend gedrag van kleuters bij het vak muziek

Van der Lei (2010)⁵ heeft in zijn boek een apart hoofdstuk geschreven over muziek bij kleuters. Hij vermeld in zijn boek de volgende kenmerken van kleuters (jonge kinderen): Kleuters zijn erg beweeglijk. Een les is een voortdurende afwisseling van actieve, bewegende momenten en rustige, luisterende onderdelen. Dit speelt goed in op de bewegingsdrang van kleuters.

Kleuters leren met het hele lichaam. Kinderen leren door te kijken. Je doet voor kleuters veel voor en ondersteunt dat vaak met visueel materiaal. Kinderen willen zelf dingen doen, dingen voelen, dingen aanwijzen, proeven enzovoort.

Kleuters leven in een fantasiewereld. Je leeft je in deze fantasiewereld in als leerkracht.

Kleuters zijn egocentrisch. Ze moeten nog leren om samen te spelen en om rekening te houden met een ander. Ze zijn gericht op zichzelf. Luisteren naar anderen en alleen maar kijken naar een ander die op een trom mag spelen, vinden ze nog erg moeilijk. Ze willen het liefst alles zelf uitproberen.

Kleuters hebben een korte spanningsboog. Je moet dus rekening houden dat je met korte intensieve perioden moet gaan werken, waarbij gevarieerde werkvormen elkaar afwisselen.

⁴ Eijkeren, M. van (2005). *Pedagogisch didactisch begeleiden*. Baarn: HBUitgevers.

⁵ Lei, R. van der (2010). *Muziek meester*. Baarn/Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

Kleuters leren van elkaar.

Kleuters door voortdurend te herhalen. Kinderen genieten van herhaling en zo leren ze. In de onderbouw leg je wat betreft muziek maken de basis voor het ontwerpen en improviseren op muziek op latere leeftijd. Door te experimenteren maken kinderen kennis met de klankeigenschappen van verschillende materialen. Weer een terugkoppeling naar alles uitproberen en alles zelf willen doen.

In de kleutergroepen komen brommers voor. Dit zijn kinderen die op een te lage toonhoogte meezingen. Sommige kinderen zingen de melodie dan wel herkenbaar mee, maar doen dat dan op een lagere toonhoogte. Er zijn ook brommers die heel monotoon zingen. Oorzaken hiervan kunnen zijn: verlegenheid, ongemotiveerd, een minder adequate luisterhouding, zich te druk gedragen of zich te enthousiast uiten.

Van Eijkeren (2005) voegt daar nog aan toe dat kleuters houden van muziek.

Muziekinstrumenten meenemen vinden ze helemaal leuk. Kleuters doen het zingen/spelen/bewegen al gauw vanzelf/automatisch mee. Muziek maakt kleuters vrolijk, maar ze kunnen ook andere stemmingen uiten. Ze kunnen er droevig of agressief van worden.

Kleuters bewegen graag op muziek en hebben een grote fantasie. Al bewegend kunnen ze een dier uitbeelden. Kleuters kunnen bewegingen imiteren en in de juiste volgorde uitvoeren.

2.3 Gedragsvormen voor mijn onderzoek

Voor de observaties van het onderzoek over het gedrag van kinderen tijdens de muzieklessen, worden de volgende gedragsvormen gebruikt (deze komen uit de lijst van het vorige hoofdstuk):

- Enthousiasme
- Concentratie
- Motivatie
- Betrokkenheid
- Proberen
- Genieten
- Storend
- Terughoudend
- Verlegen
- Imitatie

2.4 Kenmerken per gedragsvorm

Voor dit onderzoek is het nodig dat bekend is hoe een kind enthousiast, geconcentreerd, imiterend enzovoort meedoet, maar hoe kun je dat zien? Waar let je dan op? De bovenstaande gedragsvormen zijn hieronder uitgewerkt in kenmerken.

- Enthousiasme: zie je door dat het kind gaat stralen, als het geestdriftig, fanatiek en gemotiveerd meedoet en als het uitgelaten en levendig is
- Concentratie: zie je als het kind niet snel afgeleid is en een sterk gerichte aandacht heeft.
- Motivatie: het kind is bereidheid om mee te doen en om zich in te zetten.
- Betrokkenheid: het kind is bereidheid om mee te doen.

- Proberen: het kind kan nog niet alles, maar doet toch mee doen en kijkt of het lukt.
- Genieten: het kind straalt en heeft er plezier in, je kunt het kind amuseren.
- Storend: het kind belemmert je les, het hindert, stoort en onderbreekt je les wat eigenlijk niet moet/mag.
- Terughoudend: het kind is gesloten, uit zich niet volledig als hem iets wordt gevraagd, het kind is gereserveerd en verlegen.
- Verlegen: het kind is bang en onzeker.
- Imitatie: kind doet gedrag van een ander na.

Hoofdstuk 3 Heeft de leerkracht invloed op het gedrag van de kinderen?

Als leerkracht zet je al gauw een stempel op het doen en laten van kinderen. Je denkt dat het gedrag van kinderen niet meer te beïnvloeden is, maar ik denk wel degelijk dat de leerkracht invloed heeft op het gedrag van kinderen. Denk maar aan de begrippen zelfstandigheid, groepssfeer en zelfbeeld.

Voor dit onderzoek is het van belang dat duidelijk is of de leerkracht invloed heeft op het gedrag van de kinderen. De onderzoeker kent de kinderen nog niet. Er worden muzieklessen gegeven aan (nog) nieuwe kinderen. Er is geen weet over hoe de kinderen reageren en ze weten de manier van les geven van de leerkracht ook niet, heeft dit invloed?

In dit hoofdstuk wordt uitgelegd op welke manier leerkrachten invloed hebben op het gedrag van kinderen en de vraag van dit hoofdstuk wordt aan het eind van dit hoofdstuk beantwoord.

Op de website van het SLO over de sociaal emotionele ontwikkeling stond iets over wat de invloed van de leerkracht is op het gedrag van de kinderen.⁶

De hoeveelheid aandacht, maar ook de soort aandacht die je aan een bepaald kind geeft, bepaalt zijn/haar sociale positie in de groep. Veel en positief gekleurde aandacht geeft kinderen een sterkere positie ten opzichte van groepsgenoten. Kinderen zien in hun leerkracht vaak een voorbeeld dat ze willen navolgen. Kinderen kunnen hun leerkracht ook op een hele andere manier zien, bijvoorbeeld als degene aan wie ze schoolvrees en slapeloze nachten te danken hebben.

Kinderen kunnen zich vaak pas identificeren met een leerkracht als de afstand tussen het gedrag van de leerkracht en het gedrag dat thuis wensbaar is, gering is.

Looy & Houterman (2008)⁷ voegen hier nog aan toe dat de meeste invloed in de klas te maken heeft met je gedragsgemiddelde. Het gedragsgemiddelde is de manier waarop je je gewoonlijk in de klas gedraagt. Je kunt met gedragsgemiddelden positieve invloed uitoefenen op de ontwikkeling van de kinderen.

1. *Ik benader elk kind met respect:* Het zelfvertrouwen van een kind neem toe als het kind door anderen wordt gerespecteerd. Door kinderen met hetzelfde respect te behandelen als waarmee jezelf behandeld wilt worden, laat je zien hoe naar jouw idee mensen met elkaar om moeten gaan. Respect tonen naar de kinderen toe op school betekent: op de vragen van de kinderen ingaan, kinderen niet uitlachen en vertrouwen tonen.
2. *Ik leef met de kinderen mee:* Kinderen voelen zelf gauw aan of je alleen maar belangstelling voorwendt (nooit meer op het onderwerp terug komen) of echt geïnteresseerd bent (later weer op het onderwerp terugkomen). De belangstelling naar de kinderen toe draait niet alleen om school zaken, maar ook de privé sfeer van de kinderen moet als belangrijk worden ervaren. Meeleven is hoofdzakelijk luisteren.

⁶ URL: http://sociaalemotioneel.slo.nl/thema/algemeen/gedrag_leerkracht/ Geraadpleegd op 15-11-2013

⁷ Looy, F. & Houterman, K. (2008). *Gezond gedrag in de basisschool*. Almelo: IKOconsult.

3. *Ik ben op school zoveel mogelijk mezelf:* Als jij jezelf bent, zijn leerlingen dat ook. Ze zullen eerder hun gedachten en gevoelens aan je toevertrouwen, als ze merken dat je jezelf bent.
4. *Heb realistische en vooral positieve verwachtingen van kinderen:* Als mens ben je er trots op als nieuwe activiteiten succesvol verlopen. Dit motiveert je bij het aanpakken van nieuwe uitdagingen. Als deze motivatie ontbreekt, omdat kinderen niet of nauwelijks in eigen kunnen geloven, zijn er weinig successen te verwachten.
5. *Ik stimuleer consequent de zelfstandigheid van kinderen:* Zelfstandigheid kent drie vormen: (Janssen-Vos, 1981).:
 - a. *Zelfstandigheid als zelfredzaamheid.*
 - b. *Zelfstandigheid als aangepast gedrag:* een last veroorzaken, je aan de regels houden
 - c. *Zelfstandigheid als zelfverantwoordelijkheid.*

Terugkomend op de vraag van dit hoofdstuk? Heb je als leerkracht invloed op het gedrag van de kinderen? Ja, een leerkracht heeft wel invloed op het gedrag van de kinderen.

Als je als leerkracht een saaie les gaat geven, dan gaan de kinderen in die sleur mee. De kinderen vinden deze les dan oninteressant. Maar ben je als leerkracht zeer gemotiveerd en enthousiast en krijgen de kinderen het gevoel dat jij ze iets wil leren, dan krijg je dit gevoel ook weer terug en zal je een leuke, enthousiaste les krijgen.

Jij bepaalt de sfeer in de klas. Jij bepaalt de sfeer van de kinderen. Jij kunt hun gevoel voor de muziekles positief stimuleren.

Hoofdstuk 4 Welke rol speelt muziek op de basisschool?

Wat is muziek? Hoe wordt het vak muziek gegeven op de basisschool? Wat zijn de kerndoelen voor muziek? In dit hoofdstuk zullen deze vragen beantwoord worden. In het praktische gedeelte komt de rol van muziek op mijn stageschool aan bod.

4.1 Wat is muziek

Van der Lei (2010) legt het begrip muziek als volgt uit: wat de één verstaat onder muziek, noemt een ander herrie, en weer een ander begrijpt niet waarover het gaat. Muziek heeft voor iedereen andere betekenissen. Mensen identificeren zich met bepaalde muzieksoorten, ze kleden zich erna, zoeken vrienden die van dezelfde muziek houden. Muziek doet je ook iets: je ontspant je, je voelt je er lekker bij, het maakt je beleving intenser (bijvoorbeeld bij films). Muziek kan je blij of verdrietig maken, je hebt er een gevoel bij. 'Muziek is in vorm gezette klank die betekenis heeft voor mensen'.⁸

4.2 De inhoud van het muziekonderwijs op de basisschool: klank, vorm en betekenis.

Van der lei (2010) vermeld in zijn boek dat de inhoud van het muziekonderwijs op de basisschool bestaat uit klank, vorm en betekenis.⁸

4.2.1 Klank

Muziek is een klinkend fenomeen. Klanken vallen op het gehoor te onderscheiden: harde, zachte, hoge, lage, snelle of langzame muziek. Muziek kan variëren in klankduur, klankhoogte, klanksterkte en klankkleur.

Klank heeft vier verschillende klankeigenschappen, namelijk:

- Klankduur: maat, ritme, tempo en articulatie.
- Klankhoogte: toonhoogteverschillen, samenklank en melodieën.
- Klanksterkte.
- Klankkleur: instrumenten en materialen, stem en ensembles en orkesten.

4.2.2 Vorm

In muziek komt veel herhaling voor. Door herhaling krijgt een stuk vorm, maar muziek bestaat uit meer dan alleen herhaling. Er is ook de contrastwerking: dit treedt op als er bijvoorbeeld een nieuwe melodie komt, of wanneer in plaats van veel achter de muziek, veel sterker wordt. De contrastwerking is de tegenhanger van het herhalingsprincipe.

Tussen het herhalingsprincipe en de contrastwerking, staat het begrip variatie: er verandert iets, maar de muziek blijft herkenbaar.

Vorm bestaat uit:

- Vormprincipes: herhaling, contrast en variatie.
- Vormeenheden: motief, thema en muzikale zin.
- Vormtechnieken: echo, imitatie, stapelen en ostinaat.
- Compositievormen: canon, rondo en variatievorm.

⁸ Lei, R. van der (2010). *Muziek meester*. Baarn/Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

4.2.3 Betekenis

Muziek heeft invloed op mensen. Muziek verandert je stemming. Misschien ga je door muziek huilen, dansen of lachen. Muziek kan iets vertellen: over mensen, over dieren, over de natuur enzovoort. Muziek kan uitbeelden. Natuurlijk is er ook betekenisloze muziek, muziek waarin je geen verhaal of duidelijke verbeeldingen hoort. De betekenis van muziek is aan de orde als het gaat om het gevoel dat muziek bij je oproept, het verhaal dat in de muziek te horen is en het gegeven dat muziek iets kan vertellen.

Betekenis bestaat uit:

- Muziek kan uitbeelden: geluiden en bewegingen, karakters, mensen en dieren, gebeurtenissen en verhalen, stemmingen, gevoelens en sfeer.
- Eigen betekenisgeving: associaties, fantasieën, eigen gevoelens.
- Muziek heeft verschillende functies: praktische functie: je doet iets met muziek.

4.3 Het vak muziek op de basisschool

Op de basisschool krijgen kleuters elke dag muziek. Er worden de hele dag liedjes gezongen. Muziek wordt niet alleen gebruikt om de muzikale ontwikkeling te stimuleren, maar ook om bijvoorbeeld dagritmes aan te geven en de aandacht van kinderen te trekken.

In de midden- en bovenbouw groepen krijgen kinderen een half uur tot drie kwartier muziekles per week. Dit wordt bepaald door het schoolbestuur.

In kleuterklassen wordt dus veel meer muziek gegeven dan in de hogere groepen.

Van der Lei (2010) zegt dat je naast de muzikale ontwikkeling van kinderen je op de basisschool ook werkt aan hun ritmische- en melodische ontwikkeling, de auditieve ontwikkeling, de motorische ontwikkeling, de creativiteit, de taalontwikkeling, de sociaal-emotionele ontwikkeling, de motoriek en de ruimtelijke verkenning.

Er worden op basisscholen gebruik gemaakt van methodes, bijvoorbeeld: 'muziek moet je doen', 'Meer met muziek' of 'Eigenwijs'. Er zijn ook leerkrachten die niet met methodes werken, maar zelf muzieklessen bedenken of deze van internet halen.

4.3.1 Muzikale handelingen in de klas

In het boek: *gevangen in een schelp*, vermeld de auteur L. de Jong (2005)⁹ dat je muziek op verschillende manier in de klas kunt geven. Hieronder volgen de muzikale handelingen die je kunt toepassen in de basisschool:

- Muziek bedenken: vocaal en/of instrumentaal.
- Muziek uitvoeren: vocaal en/of instrumentaal.
- Kennis op doen over muziek: reflecteren, informatie verzamelen, muziekstukken vergelijken en/of een eigen mening vormen.
- Muziek vastleggen/vasthouden: een opname maken (geluid en/of beeld), onthouden in geheugen, noteren (d.m.v. tekeningen, grafisch of op traditionele wijze) en/of notatie uitvoeren van andere kinderen/componisten.
- Bewegen op muziek: Uitvoeren van dans en dansspelen, zelf bedenken van bewegingen en/of dansen.
- Luisteren naar muziek: zelf ontworpen muziek, zelf uitgevoerde muziek, muziek van anderen, muziek van DVD, CD en/of televisie.

⁹ Jong, L. de (2005). *Gevangen in een schelp*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff

Deze muzikale handelingen worden ook gebruikt voor het onderzoek. Er worden drie muzieklessen gegeven, verschillend van karakter. Deze drie verschillende lessen worden uit bovenstaande handelingen gekozen.

4.3.2 Kerndoelen muziekonderwijs

Op de site van de SLO staan de kerndoelen van muziek voor het muziekonderwijs.¹⁰

Voor muziek op de basisschool zijn de volgende kerndoelen ontwikkeld:

- De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.
- De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

4.4 Kennis, vaardigheden, inzicht en attituden

Van der Lei (2010) verteld over de inhoud van het muziekonderwijs en over de taak van de school met betrekking tot kennis, vaardigheden, inzicht en attituden.

De taak van de school is de leerlingen in aanraking te brengen met muziek door hen kennis, inzicht en vaardigheden te laten verwerven. Hieronder wil ik deze begrippen uitleggen op het gebied van het vak muziek.

4.4.1 Kennis

Dit betreft voornamelijk de cognitieve kant van het vak. Het gaat hier om het kennen en het weten. Denk hierbij aan termen (bijvoorbeeld dynamische aanduidingen, namen van instrumenten en de speelwijze van deze instrumenten, namen van intervallen enzovoort.

4.4.2 Vaardigheden

Vaardigheden zijn vormen van toegepaste kennis. Het begrip *kunnen* staat daarbij centraal. Vaardigheden kunnen beschreven worden in termen van handelen: zingen, ritme klappen, luisteren, muziekinstrumenten bespelen enzovoort.

Kinderen ontwikkelen muzikale vaardigheden op de volgende domeinen: muziek beluisteren, muziek maken, muziek en bewegen, muziek vastleggen en spreken over muziek.

Voor het muziekonderwijs zijn verschillende vormen van vaardigheden te onderscheiden:

- Sociale vaardigheden: gezamenlijk musiceren, naar elkaar willen luisteren, samen met anderen oplossingen willen zoeken;
- Psychomotorische vaardigheden: bewegen op muziek, het bespelen van instrumenten, het goed kunnen gebruiken van de stembanden;
- Culturele vaardigheden: bijvoorbeeld het bijwonen van een concert;
- Affectieve vaardigheden: plezier hebben in het omgaan met muziek;
- Cognitieve vaardigheden: de taal van muziek kunnen begrijpen.

4.4.3 Inzicht

Inzicht duidt op begrip, op het zien van samenhang en verbanden en is gebaseerd op kennis en op ervaring. Voor inzicht is ook betrokkenheid en motivatie nodig.

¹⁰ URL: <http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/Kerndoelenboekje.pdf/> Geraadpleegd op 28-10-2013

Inzicht wordt alleen verworven via de eigen handeling, via het zelf doen: de eigen vaardigheid.

4.4.4 Attitude

Goed inzicht in de taal van muziek gaat niet zonder een juiste houding ten opzichte van die muziek. 'muzikale beleving' is een aspect van deze attitudevorming.

Het gaat bij muziek ook om enthousiasme, om plezier en om motivatie.

4.5 Muzikale ontwikkelingsprocessen

Het muzikale ontwikkelingsproces verloopt in een aantal stappen.

De Britse muziekpedagogen Swanwick en Tillman hebben daarvoor een ontwikkelingsmodel opgesteld. In dit model worden vier stadia van ontwikkeling beschreven. In elk stadium richt een kind zich op andere aspecten van de muziek.

Stadium 1 (0 tot 4 jaar)	Beheersing, Materiaal	a. zintuiglijk b. controlerend
Stadium 2 (4 tot 9 jaar)	Imitatie, Expressie	a. persoonlijk b. muziktaal
Stadium 3 (10 tot 15 jaar)	Fantasiespel, Vorm	a. speculatief b. idiomatisch
Stadium 4 (15 jaar en ouder)	Metacognitie, Waardering	a. symbolisch b. systematisch

Deze tabel maakt duidelijk dat de onderzoeker tijdens dit onderzoek, te maken heeft met stadium 1: beheersing en materiaal. De kinderen zijn bezig om de les te beheersen, om te kunnen zingen, om te kunnen bewegen enzovoort. De kinderen willen met materiaal bezig. In de onderzoekslessen wordt ook een trom gebruikt. De kinderen mogen op bepaalde momenten op deze trom slaan.

Hoofdstuk 5 Wat is de waarde van muziek voor jonge kinderen?

Muziek op de basisschool is langzaam aan het verdwijnen. Muziek maakt plaats voor cognitieve vakken als taal en rekenen, omdat deze vakken getoetst worden. Het vak muziek wordt niet getoetst. Vaak hebben leerkrachten door andere verplichte (toets) vakken, geen tijd meer over om aan het vak muziek te doen. Maar toch is muziek voor kinderen erg belangrijk, maar waarom? Voor dit onderzoek is het van belang te weten wat de waarde van muziek is voor jonge kinderen. Deze waarde heeft namelijk ook weer invloed op het gedrag van de kinderen. Het gedrag wordt onderzocht. In dit hoofdstuk zal duidelijk worden wat de waarde van muziek is voor jonge kinderen.

Bastian (2003) kan antwoord geven op de vraag wat de waarde van muziek is voor jonge kinderen. Volgens hem is deze vraag op verschillende manieren en vanuit verschillende perspectieven te beantwoorden. Als eerste beantwoord hij deze vraag vanuit de antropologische benadering.¹¹

Vanuit de antropologische benadering is muziek belangrijk om je in de wereld te begeven en daarbij jezelf te vinden: muziek is een medium en een onderdeel van de menselijke zelfverwerkelijking, een basishouding om ons af te stemmen op de wereld waarin wij leven, waardoor we overeenstemming kunnen vinden tussen onze innerlijke wereld en de wereld om ons heen.

Vanuit de cultuur pedagogische benadering is de mens van nature een cultureel wezen. In de cultuur van een mens bestaat in het verleden, maar ook in het heden geen cultuur zonder muziek. Daarom is en blijft muziek een belangrijk onderdeel van het leven.

Gezien vanuit de sociaalpedagogische benadering opent muziek de mens voor zijn of haar medemensen. Muziek is een middel om contact te maken.

Maar volgens Bastian zijn er ook therapeutische gronden aan te wijzen voor muziek.

Namelijk dat men muziek actief en receptief in zet om psychische ziektes therapeutisch te behandelen, zowel in de psychotherapie (bijvoorbeeld bij verslaving en depressie), als in de psychoanalyse (neurosen: psychische aandoening die blijkt uit het onvermogen om met problemen om te gaan, psychosen), maar bijvoorbeeld ook in de tandartspraktijk.

Bastian (2003) noemt ook een aantal muzikale argumenten voor de waarde van muziek. Een muzikale opvoeding is voor alles bedoeld om kinderen de mogelijkheid te bieden muziek met al hun zintuigen te beleven. Dat gebeurt door te zingen en te dansen, te musiceren in solospel en (groeps-) improvisatie, in het ontdekken van klankstructuren, in interactie en communicatie en in nog veel meer ervarings- en leergebieden.

Opvoeden met muziek is ook toekomstgericht want het stimuleert het (muzikale) waarnemingsvermogen en is als zodanig een middel tegen de verslavende en afstompende invloed van de massamedia waar we tegenwoordig aan blootstaan.

Net zo belangrijk is het ontwikkelen van het vermogen zich muzikaal uit te drukken als middel om te ervaren en te voelen, als een kans om zich sociaal te uiten in reactie op de voortschrijdende individualisatie en om de ontwikkeling van begrip voor zichzelf en de wereld.

¹¹ Bastian, H.G, (2003). *Muziek maakt slim*. Katwijk: Panta Rhei.

Muziek is volgens Bastian (2003) dus belangrijk om verschillende redenen. Muziek is belangrijk om de wereld om je heen te begrijpen, muziek hoort bij ons het is onderdeel van ons leven, muziek is een middel om contact te maken, muziek kan zich inzetten om psychische ziektes therapeutisch te behandelen, muziek moet je beleven met alle zintuigen, dus er moet veel gedanst en gemusiceerd worden, muziek behoed je tegen de invloed van de massamedia en als laatste is muziek belangrijk om je muzikaal uit te drukken, je sociaal te uiten.

Al deze argumenten van Bastian zijn van invloed op het gedrag van de kinderen. Als kinderen opgroeien met muziek, dan zullen zij de wereld om zich heen begrijpen. De kinderen zullen muziek leuk gaan vinden, ook omdat het vaak gegeven wordt. Muziek is een soort ontspanning voor de kinderen. Een uitstapje uit het serieuze leven op de basisschool. Even geen rekenen, even geen taal, maar even al je frustraties, je woede, je spanningen enzovoort er uit gooien. Muziek moet niet alleen zingen zijn, maar ook bewegen en musiceren, dan nog beter kunnen kinderen hun emoties kwijt en zal hun concentratie voor het volgende weer verhogen. Concentratie is ook een gedragsvorm die wordt geobserveerd voor het onderzoek.

Op de website van trammelant over muziek voor jonge kinderen staat vermeld dat muziek op verschillende gebieden kan bijdragen aan de ontwikkeling ¹²:

- Muzikale ontwikkeling: luisteren, bewegen, zingen en muziekinstrumenten uitproberen.
- Motorische ontwikkeling: bewustzijn van het eigen lichaam, evenwicht, ruimtelijke oriëntatie en motorische coördinatie.
- Sociale ontwikkeling: spelen met anderen, eigen grenzen leren kennen en leren door naar anderen te kijken.
- Emotionele ontwikkeling: leren over gevoelens, ontwikkelen van creativiteit, ontwikkelen van de relatie tussen kind en verzorger en zelfbewustzijn.
- Cognitieve ontwikkeling: concentratie, de lichaamsdelen leren benoemen, begrippen zoals 'op', 'onder' en 'naast', zinsconstructie en woordbegrippen beter begrijpen.
- Spraak- en taalontwikkeling: spelen met spreekgeluiden, goed articuleren, mondmotoriek en uitbreiding van de woordenschat.
- Zintuiglijke ontwikkeling: aanraken, luisteren en kijken.

Zo zie je dus wel dat muziek ontzettend belangrijk is, en dat het belangrijk is dat scholen meer aan muziek gaan doen.

¹² URL: <http://www.trammelant.info/waarom-muziek/> Geraadpleegd op 22-10-2013

Hoofdstuk 6 Wat doet muziek met de hersenen van kinderen?

Er wordt de laatste jaren veel onderzoek gedaan naar wat de invloed van muziek op de hersenen is. Mark Mieras heeft een artikel geschreven over zijn onderzoek naar de invloed van muziek op de kinderhersenen.¹³

In het vorige hoofdstuk hebben we ook al gelezen dat er de laatste jaren veel minder aan muziek gedaan op de basisscholen. Muziek maakt plaats voor cognitieve vakken als taal en rekenen. Taal en rekenen zijn onderdelen waarop een school wordt afgerekend. Muziek niet, dus waarom zou je dan muziek gaan geven?

Muzikale training op jonge leeftijd, kan het best bereikt worden op school, meent Nina Kruis, muziekonderzoekster. In het artikel van Mark Mieras heeft ook Nina Kruis een onderzoek gedaan naar de invloed van muziek op hersenen. Nina Kruis kwam tot de conclusie: 'Met alles dat we nu weten over de positieve effecten van muzikale training, ontkomen we er niet aan om alle kinderen een gelijke kans te geven om met muziek hun luistervaardigheid te ontwikkelen'.

Uit het zogenoemde Mozart effect kwam als resultaat dat het beluisteren naar Mozart muziek positieve invloed heeft op de IQ test. De score valt na hoger uit als er ondertussen Mozart muziek wordt beluisterd. Zo ontstond de mythe dat luisteren naar Mozart muziek de hersenen van kinderen stimuleert en helpt ontwikkelen.

Hetzelfde geldt voor mensen die concerten bezoeken en kinderen die na schooltijd muzieklessen volgen zijn succesvoller in het leven en hebben een hoger IQ.

Volwassenen en kinderen met muzikale scholing zijn beter in staat om te luisteren dan anderen. Hersenen met muzikale training hebben minder last van storende geluiden.

Volwassenen en kinderen zonder muzikale scholing zijn sneller afgeleid. Voor hersenen zonder muzikale training ging de informatie snel verloren.

Wie zich muzikaal ontwikkelt, traint zijn auditieve systeem om relevante informatie uit geluid te filteren en de ruis te onderdrukken.

Hoe vroeger de muzikale training bij kinderen begint, hoe beter de hersenstam zich op de emotie richt. Dit is een belangrijke voorwaarde om de emotie van mensen soepel aan te voelen.

De hersenstam doet de eerste bewerking van de geluidsprikkel, voor die informatie wordt doorgestuurd naar de auditieve schors. In de auditieve schors krijg geluid betekenis: het eigenlijke luisteren. Zodra de auditieve schors betekenis in het geluid ontdekt, stuurt die een signaal terug naar beneden zodat de hersenschors hierop kan afstemmen.

Muzikale training draagt bij aan de integratie van de hersenen. Die integratie ontwikkelt zich gedurende de kindertijd. Vooral samen dingen ondernemen: zingen, musiceren, stimuleert de integratie. Het is niet eenvoudig om precies aan te geven wat de integratie van hersengebieden precies oplevert. Dat wordt in dit artikel ook niet duidelijk.

¹³ <http://www.mieras.nl/live/links/muziek%20en%20kinderhersenen.pdf> *Wat muziek doet met kinderhersenen*. Geraadpleegd op 21-10-2013

Er kan geconcludeerd worden dat muziek positieve invloed heeft op de (ontwikkeling van) de hersenen. Hoe eerder je begint met muzikale training, hoe beter het effect op de hersenen. Kinderen met een goede muzikale ontwikkeling kunnen zich beter concentreren en hebben een hoger IQ.

Bastian (2003) heeft onderzoek gedaan naar de hersenhelften bij kinderen. Uit zijn onderzoek is gebleken, dat bij musicerende kinderen de linker hersenhelft (spraak en intellect) en de rechter hersenhelft (gevoelstoestand) sterker met elkaar verbonden raken dan bij niet-musicerende kinderen. Dit komt doordat muziek maken een positieve en stimulerende werking heeft op de neuronale verbindingen. De neuronen worden geactiveerd waardoor er minder afsterven en er betere verbindingen ontstaan. Dat bepaalt uiteindelijk het intelligentieniveau.¹⁴

Bastian deed een zes jaar durend onderzoek naar de effecten van muziekbeoefening op de leerprestaties van de kinderen. Dit waren zijn uitkomsten:

- Kinderen met een gemiddeld IQ ontwikkelen zich de eerste jaren op de basisschool op een zelfde manier. Na vijf jaar op school en vier jaar uitgebreid muziekles vertonen de kinderen op de muziek actieve basisscholen een hoger IQ.
- Het IQ van kinderen van de op muziekgerichte scholen die reeds bij aanvang van het onderzoek een bovengemiddeld IQ hadden, neemt na vier jaar muziekles toe.
- Sociaal zwakke en in hun cognitieve ontwikkeling achterlopende kinderen profiteren ook van uitgebreid muziekonderwijs. Hun IQ neemt met de jaren toe. Dit kan niet gezegd worden voor kinderen met een lager IQ zonder muziekonderwijs.
- Leerlingen van de basisschool die hun gehele schooltijd extra muzieklessen hebben gekregen, blijven over een twee maal hoger acceptatieniveau te beschikken, dan leerlingen die weinig tot geen muziekonderwijs kregen. Hun IQ is fors gestegen.

Hieruit kun je wederom concluderen dat muziek zorgt voor een positief effect op de hersenen. Het IQ van een kind zal door muzieklessen gaan stijgen.

¹⁴ Bastian, H.G, (2003). *Muziek maakt slim*. Katwijk: Panta Rhei

Hoofdstuk 7 Welke rol speelt muziek op mijn stageschool?

Ik loop stage op de school X te Y. Hier werkten ze tot kort geleden nog met een vakdocent. Deze docente gaf toen aan alle groepen 1 uur muziekles per week.

Maar tegenwoordig wordt de vakdocent in gezet voor projecten/musicals en andere muzikale activiteiten. Muzieklessen worden gegeven door de groepsleerkracht, als er tijd voor is. De groepsleerkrachten vonden vakken als rekenen, spelling en taal belangrijker. In mijn literatuur gedeelte heb ik al vermeld dat muziek als schoolvak de laatste jaren meer plaats maakt voor de cognitieve vakken zoals taal, spelling en rekenen. Op deze onderdelen wordt een school getoetst. Zo ook, op de mijn stageschool.

Deze school is een echte musical school. Ze kopen veel musicals. Vanaf groep 4 werkt deze school met musicals en groep 8 voert ook elk jaar een musical op.

In november ben ik nog met mijn eigen groep 1b naar het bejaardentehuis in te Y. geweest. Daar hebben we het Sint Maarten verhaal uit gespeeld voor de bejaarden. Er werd veel gezongen. De bejaarden vonden dit prachtig. Ze probeerden ook vaak mee te zingen. Groep 1a ging een week later naar een ander bejaardentehuis om daar een klein toneelstukje uit te voeren. Dit doen ze jaarlijks.

In de onderbouw (groep 1 en 2) wordt nog veel gezongen. Liedjes om spul op te ruimen, liedjes voor het eten, liedjes voor tussendoor (energizers) en liedjes om te beginnen en te eindigen. Er worden veel liedjes aangeleerd, waar bewegingen nodig zijn. Dit is voor de kleuters belangrijk, dan weten ze precies wat er gezongen moet worden als van te voren de beweging al gedeeltelijk wordt voorgedaan. Zo onthouden ze de liedjes ook beter.

In de middenbouw doen ze het minst aan muziek in de klas. Ze zingen al geen liedjes meer voor het eten en het opruimen, maar nog wel om de dag te beginnen en de dag te eindigen. De combinatiegroep 5/6 voeren in de kerst altijd de kerstmusical op. Die wordt dan in verband met het hoge aantal groepen op deze school, minstens vier keer in één week opgevoerd. Ze beginnen er meteen na sinterklaas mee, dus voor deze groep wordt er dan in één keer veel aan muziek gedaan.

In de bovenbouw doen ze iets meer aan muziek. Alle groepen 8, dat zijn er drie, voeren allemaal een musical op, daar zijn ze een lange tijd voor aan het oefenen. Er zitten ook muzikale juffen in de bovenbouw, ze vinden het dan ook jammer dat er niet veel ruimte is om dit vak te geven. Er is een schoolkoor, onder leiding van eerder de vroegere vakdocent. Groep 7 kan zich hier vrijwillig voor opgeven, en er doen meestal rond de 8 meisjes en 8 jongens mee.

Praktische gedeelte

In dit praktische gedeelte wil ik mijn onderzoeksvraag gaan beantwoorden door het gedrag van kinderen bij verschillende lessen te gaan vergelijken. Hier vind u mijn observaties, mijn uitkomsten van de observaties en mijn eindconclusie.

Hoofdstuk 1 Wat is het gedrag van het kind tijdens de muzieklessen?

In dit hoofdstuk heb ik het gedrag van de kinderen geobserveerd tijdens de muzieklessen. Hieronder volgt een korte uitwerking van de gegeven lessen.

Muziekles 1: Tempo: Doel: Het begrip: Tempo 'aanleren'. Kinderen langzaam en snel laten zingen, kinderen langzaam en snel laten bewegen, kinderen laten klappen op het tempo van de muziek.

Muziekles 2: Doel: Kinderen het lied: 'Pieten staan op' aanleren. De Pietenmeester kan vier keer op een trom slaan en zeggen: '1, 2, 3, 4 komt er nog wat van'.

Muziekles 3: Doel: De kinderen de bewegingen bij het liedje van vorige week aanleren en het verder leren van het liedje.

Dit waren de uitkomsten:

Naam	Muziekles 1	Muziekles 2	Muziekles 3
1	Is enthousiast, vind het geweldig dat ze iets voor moet doen, ze geniet.	Wil goed mee doen, maar door haar taalachterstand kan ze nog niet meteen meezingen en alles begrijpen. Ze probeert het wel.	Doet enthousiast mee, ze is soms wel een beetje verlegen, vooral als ik haar kant op kijk.
2	Doet enthousiast mee, doet anderen na. Stil meisje. Goede betrokkenheid.	Doet enthousiast mee. Ze weet antwoorden op vragen waarover het lied ging. Ze zingt mee en doet ook de bewegingen goed mee.	Doet weer enthousiast mee, ze is een stil meisje, dus soms ook nog wat verlegen. De bewegingen deed ze goed en uitbundig mee.
3	Doet enthousiast mee, ze vindt de muziekles leuk, het straalt er van af.	Doet enthousiast. Zingt mee en probeert de bewegingen ook al mee te doen.	Mara is wat verlegen, maar ze zingt toch goed en duidelijk mee, en ook de bewegingen doet ze meteen al mee. Ze blijft gemotiveerd de hele les.

4	Doet super goed mee. Ook het stappen op de maat.	Doet eerst wel goed mee, later zakt haar concentratie wat af. En vind ze andere meisjes naast haar interessanter.	Selina is betrokken als ze zin heeft, haar concentratie is na zo'n 15 minuten weg.
5	Een rustige jongen, doet precies wat gezegd wordt.	Doet goed mee. Probeert alles goed te doen. Blijft de aandacht houden. Hij geniet van wat andere kinderen om hem heen doen.	Niek probeert altijd de juf te imiteren, wat juf doet is goed, denkt hij. Hij doet enthousiast mee. En geniet.
6	Imiteert juf. Ze moet precies dezelfde stappen doen als juf. Ze doet alles wel uitbundig en goed.	Doet leuk mee. Probeert ook mee te zingen.	Zingt en danst prima mee. Ze is wel wat verlegen soms. Kan soms de juf nog imiteren. Op de juiste momenten inzetten bijvoorbeeld.
7	Is stil en verlegen, maar heeft een goede luisterhouding.	Rustige jongen, soms een beetje onzeker. Mocht op de trom, straalde er van.	Anton geniet stilltjes. Van hem zul je geen last hebben. Maar hij doet wel mee met zingen en bewegingen.
8	Doet goed mee. Ook het klappen gaat goed!	Probeert goed mee te doen, maar andere dingen zijn ook interessant. Vind trom geluid eng. Doet de bewegingen ook al mee.	Het zingen gaat hem goed af. Het dansen probeert hij, wil nog niet helemaal. Zijn motivatie is goed, blijft geconcentreerd.
9	Wil graag ook aan de beurt komen, steekt haar vinger vaak op. Doet goed mee, blijft enthousiast.	<i>Ziek</i>	Blijft goed geconcentreerd. Haar motivatie is goed. Ze probeert alles mee te doen. Ze geniet.
10	Wil ook graag laten zien wat hij kan, maar komt helaas niet aan de beurt. Doet enthousiast mee.	Rijke fantasie, veel praatjes, maar doet mee.	Ondanks dat hij graag mee wil doen, zodra hij aan de beurt komt, wordt hij verlegen. Maar hij wil het wel graag proberen. Zingt goed mee. Bewegingen kunnen beter.

11	<i>Ziek</i>	Afwezig, met andere dingen bezig. Pakken wat hij kan pakken.	Kan de les verstoren, maar niet op een vervelende manier, maar hij is zo ongeconcentreerd en met andere dingen bezig. Doet niet goed mee.
12	Doet goed mee. Imiteert de juf wel. Ze is betrokken.	Doet enthousiast mee, maar niet overdreven. Blijft geconcentreerd de hele les.	Petra kan zich goed concentreren, ze blijft bij de les. Ze zingt en danst enthousiast mee.
13	Concentratie is al gauw weg. Doet niet precies wat gezegd wordt. Mag graag wat zeggen, alleen duurt dat lang.	Dromerig, maar toch druk bewegend op zijn stoel. Afwezig.	Remco wil graag enthousiast mee doen, hij zingt ook wel luid, maar hij is gauw zijn concentratie kwijt.
14	Hem hoor je niet, maar valt ook niet op. Hij doet nog niet alles goed mee. Je ziet hem twijfelen.	Probeert wel mee te doen, maar er komt niet veel uit. Hij is erg verlegen.	Heel rustig en verlegen jongetje. Twijfel over zijn betrokkenheid, omdat je niets van hem terug krijgt. Hij probeert verder wel mee te doen.
15	Is enthousiast en vindt het een leuke les. Betrokken bij de les.	Is wel druk, zingt er graag over heen en de bewegingen moeten ook even iets uitbundiger dan de andere kinderen.	Blijft gemotiveerd en geconcentreerd. Zingt en beweegt goed mee.
16	Doet enthousiast mee, vind het leuk. Ze doet alles ook goed.	Doet (te) enthousiast mee, daarom zingt ze ook erg luid, maar goed mee.	Yenthe is zeer enthousiast, ze doet erg goed mee. Ze blijft geconcentreerd. Ze geniet van muziek, dat merk je aan alles.
17	Anders stil, maar doet deze les met de jongens mee (op grond gaan vallen enzo), imiteert de jongens dus. Maar ze doet wel haar best.	Doet enthousiast mee, zingt ook wel duidelijk mee. Geïnteresseerde houding.	Goede concentratie en haar betrokkenheid waren vandaag ook goed. Ze probeerde alles zo goed mogelijk mee te doen en bleef gemotiveerd.

18	Doet goed haar best. Ze doet enthousiast mee. Ze vind het een leuke les.	Doet leuk mee. Wil het ook wel goed doen allemaal. Probeert als het een beetje kan juf te imiteren.	Een enthousiasteling. Doet de dans en de zang goed mee. Ze is erg betrokken.
19	Concentratie verdwijnt al gauw. Erg druk qua bewegingen en aandacht van Nikki.	Doet in het begin goed mee, later zakt zijn concentratie weg.	Ruben zat vandaag naast Nikki, en dan is hij ook goed in de les verstoren. Hij doet eerst wel mee, maar zodra Nikki hem begint te klieren, is zijn concentratie helemaal weg.
20	Als Esther het even niet leuk vindt, gaat ze op de bank zitten of zeggen dat ze een plekje heeft.	Probeert al meteen mee te zingen, ook al kan ze het lied nog niet. Doet leuk mee.	Esther is een beetje verlegen, maar ze doet toch leuk mee. Ze probeert het allemaal.
21	Doet heel enthousiast mee. Hij vind het leuk!	Doet goed mee, kan goed zingen. Let goed op. Blijft gemotiveerd en erg betrokken.	Tristen geniet, zijn ogen glunderen als er muzikles wordt gegeven. Hij is enthousiast, en doet alles goed mee.
22	Rustige, verlegen jongen, maar doet leuk mee. Goede bewegingen al.	Rustige jongen. Doet mee als het moet. Probeert het. Zingen vooral, bewegingen iets minder.	Verlegen jongen. Blijft liever wat op de achtergrond. Het zingen ging goed, bewegingen wat minder.
23	Komt al gauw weer achter aan te staan in de rij. Is stil, maar geniet.	<i>Ziek</i>	Zeer verlegen en ook erg stil. Ze doet dan ook niet alles goed mee. Een beetje terughoudend. Ze blijft wel kijken naar wat ik en de klas doe, maar doet zelf niet mee.
24	Valt niet op, maar probeert alles goed mee te doen. Hij let goed op.	Let goed op bij de bewegingen, ook al zijn dat er nog niet veel. Hij probeert ze al na te doen.	Een verlegen jongen. Maar doet mee als hij dat durft en dan gaat het ook goed. De dans kan hij ook al goed.

25	Let niet op, doet graag zijn eigen ding. Wil op de voorgrond treden. Verstoot de les voor anderen.	Ongeïnteresseerde houding, roept er zomaar doorheen. Niet geconcentreerd en ook geen motivatie.	Een verstoorder voor de klas. Niet geconcentreerd, geen betrokkenheid. Niet mee doen, er door heen praten, andersom gaan zitten e.d.
26	Mag iets voordoen, en doet hij heel goed! Hij geniet ervan om te laten zien wat hij kan.	<i>Ziek</i>	En stille jongen, maar doet enthousiast mee. Zingt goed mee, blijft geconcentreerd en gemotiveerd.

Hoofdstuk 2 Wat is het gedrag van het kind tijdens andere lessen?

Mijn laatste drie observaties heb ik uitgevoerd tijdens de kring, de werkles en de gymles. Ik heb gelet op het gedrag van de kinderen. Deze observaties heb ik uitgevoerd omdat deze nodig zijn om het gedrag te meten tijdens de muziekles. Je kunt met deze gegevens vergelijken of het gedrag ook werkelijk anders is tijdens een muziekles.

Hieruit is het volgende gekomen:

Naam	Kring	Werkles	Gym
1	Wil graag meedoen maar er gaat nog veel langs haar heen, daardoor wat verlegen en terughoudend. Niet erg enthousiast. Ze probeert mee te doen.	Gaat gedreven, enthousiast en geconcentreerd aan de slag. Ze probeert alles heel netjes te doen. Ze gaat gemotiveerd aan de slag. Je kunt haar niet zien genieten. Ze wil snel.	Durft goed mee te doen en is enthousiast. Ze blijft de les gemotiveerd.
2	Zegt niet veel, beetje verlegen, maar is wel betrokken. Ze let goed op.	Werkt geconcentreerd, maar stil. Ze doet goed haar best en maakt mooie werkjes.	Enthousiast. Ze doet overal leuk aan mee. Ze is gemotiveerd.
3	Wil wel iets zeggen, maar is verlegen. Ze houdt haar daarom soms in.	Wil we eens wat te snel. Probeert het wel. Ze is wel gemotiveerd, want maakt leuke dingen.	Geen verlegenheid te zien. Laat zien wat ze kan. Doet overal aan mee. Geniet van gymlessen.
4	Is betrokken en reageert als haar iets gevraagd wordt.	Geconcentreerd en enthousiast te werk. Gemotiveerd en aandachtig werkjes aan het maken.	Durft goed, maar doet eerst anderen na. Ze blijft enthousiast en gemotiveerd
5	Dromerig, laat zich niet veel horen. Verlegen en terughoudend. Geen uitstraling.	Heeft wat stimulans nodig om te starten. Vind het gauw al niet meer leuk.	Kan zich lekker uitleven. Doet daarom enthousiast de hele les mee.
6	Bij gerichte vragen	Is gemakkelijk in	Vind het leuk

	wordt ze snel verlegen. Verder is het een enthousiast meisje. Wat een goede houding heeft. Goede concentratie.	haar werk en is snel klaar. Ze maakt wel mooie werkjes en doet ook goed mee. Geen storend gedrag.	om te doen, ze straalt. Geen verlegenheid te zien.
7	Zegt niets in de kring. Als het moet, dan moet het. Hij kan goed luisteren naar anderen, let goed op altijd.	Zeer geconcentreerd en netjes aan het werk. Vind werkjes maken leuk. Hij praat niet graag met anderen, werkt liever alleen.	Voorzichtig, bang om dingen fout te doen. Verlegen en terughoudend. Hij blijft lachen en probeert het wel.
8	Wil heel graag als eerste reageren. Te enthousiast soms. Wel gemotiveerd.	Werkt goed door, wil wel snel klaar zijn. Maar doet goed zijn best.	Energiek. Blijft de hele les leuk mee doen.
9	Wat stilletjes en soms wat stiekem naar andere kinderen toe. Kan het wel eens verstoren. Daardoor geen goede concentratie.	Gaat rustig aan het werk, kijkt af bij anderen. Is wel erg gedreven aan het werk.	Doet rustig mee met de les. Treed liever niet op de voorgrond. Maar als ze iets moet doet ze het netjes en goed.
10	Heeft moeite met aandacht op zich gevestigd te krijgen. Weet zich dan geen houding te geven en kruipt weg.	Maakt wat hij moet doen. Soms wat stimulans nodig. Werkt het liefst alleen op een plekje.	Kan zich lekker uitleven. Kan moeilijk tegen tegenslag. Is er dan even helemaal van af.
11	Doet een heel klein beetje mee. Kijkt veel om zich heen. Wat andere kinderen afleid, omdat hij geluid	Veel begeleiding en uitleg nodig, doet anders maar wat. Slechte concentratie.	Laat zien wat hij durft, enthousiast. Lacht de hele les door. Laat zich vertroetelen

	erbij maakt.		door de meisjes (is de kleinste). Geniet daarvan.
12	Laat zich horen als dat moet, stil meisje. Beetje verlegen, dus ook terughoudend. Wel gemotiveerd en doet goed mee.	Gaat stilletjes haar werk maken. Niet veel gepraat met anderen. Doet haar eigen ding.	Laat al zien wat ze kan. Enthousiast, soms beetje verlegen.
13	Laat zich veel horen, maar is ook nog veel met andere dingen bezig. Te enthousiast.	Maakt het werk redelijk, heeft wat stimulans nodig. Snel afgeleid door andere dingen.	Leeft zich lekker uit, en heeft daardoor wel regels nodig. Jammer van zijn concentratie.
14	Rustig in de groep, praat heel zacht. Erg verlegen en terughoudend.	Maakt wat hij moet doen en werkt al behoorlijk geconcentreerd.	Vindt snelle dingen spannend en eng. Doet wel zijn best, maar lukt nog niet allemaal door zijn verlegenheid.
15	Erg dromerig, dringt niet tot hem door, kan ook aan het gehoor liggen (wordt onderzocht). Maar hij reageert wel enthousiast als hij aan de beurt is.	Heeft niet altijd zin in een 'moet' werkje. Moet veel gestimuleerd worden, maakt het dan wel af.	Leeft zich uit. Je ziet eindelijk de enthousiaste Niels, de Niels die helemaal los komt.
16	Laat zich luid en duidelijk horen. Erg vrolijk en betrokken. Goede betrokkenheid.	Gaat ijverig aan de slag en maakt er al heel wat van.	Durft goed mee te doen, laat zich bij zangspelen ook goed horen.
17	Doet mee met de kring activiteit. Wil graag wat vertellen.	Vind het leuk om een werkje te maken. Is ook geconcentreerd aan het werk.	Nieuwe dingen uitproberen is nog spannend en dan kan ze snel in tranen zijn. Ze probeert het allemaal wel.

19	Betrokken en reageert alert. Zeer enthousiast, doet leuk mee.	Geconcentreerd en netjes aan het werk. Kan met ieder goed werken.	Doet vrij en blij mee.
20	Rustig en betrokken. Doet wel mee, maar je hoort haar niet. Ze is niet verlegen. Soms wat afwezig.	Kan al goed een werkje maken. Weet wat ze na een uitleg moet doen en gaat ijverig aan de slag.	Laat zien wat ze durft. Nieuwe dingen zijn nog beetje spannend. Kijkt af bij anderen, dan kan ze niks fout doen, volgens haar.
21	Wil van alles weten en moet nog leren op zijn beurt te wachten en niet door de les heen te praten (is net op school).	Is erg enthousiast en doet al goed mee.	Doet ook al fanatiek mee. Hij geniet van deze les. Hij glundert als hij iets voor mag doen en bij alle nieuwe dingen die hij mag proberen.
22	Betrokken en rustig. (is net op school)	Geconcentreerd aan het werk, wil het goed doen.	Doet goed mee. Hij wordt blij van een gymles.
23	Is erg stil en verlegen, zegt nog niet veel (is net op school)	Doet goed haar best en werkt rustig op haar eigen tempo.	Doet goed mee. Blijft wat op de achtergrond. Begrijpt de opdracht soms niet.
24	Als hij iets mag vertellen of doen, doet hij dit graag. Goede luisterhouding, let goed op.	Werkt netjes en doet zijn best.	Wil graag van alles uitproberen. Nergens bang voor, vind deze lessen leuk.
25	Erg druk en wiebelig. Praat er veel doorheen en zit	Wil het liefst alleen werken in de werkplaats of	Gaat liefst zijn eigen gang en gaat daarbij ook

	geregeld aan andere kinderen of aan dingen om hem heen.	zandtafel. Een 'moet' werkje vindt hij saai en dat zegt hij. Moet veel stimulans hebben om iets van zijn werk te maken. Is er heel snel klaar mee om dan te kunnen kiezen.	over grenzen. Heeft veel structuur en regel nodig.
26	Is erg stil, zegt nog niet veel (is net op school)	Werkt geconcentreerd en is ook dan stil	Doet goed mee. Wil wel wat laten zien.

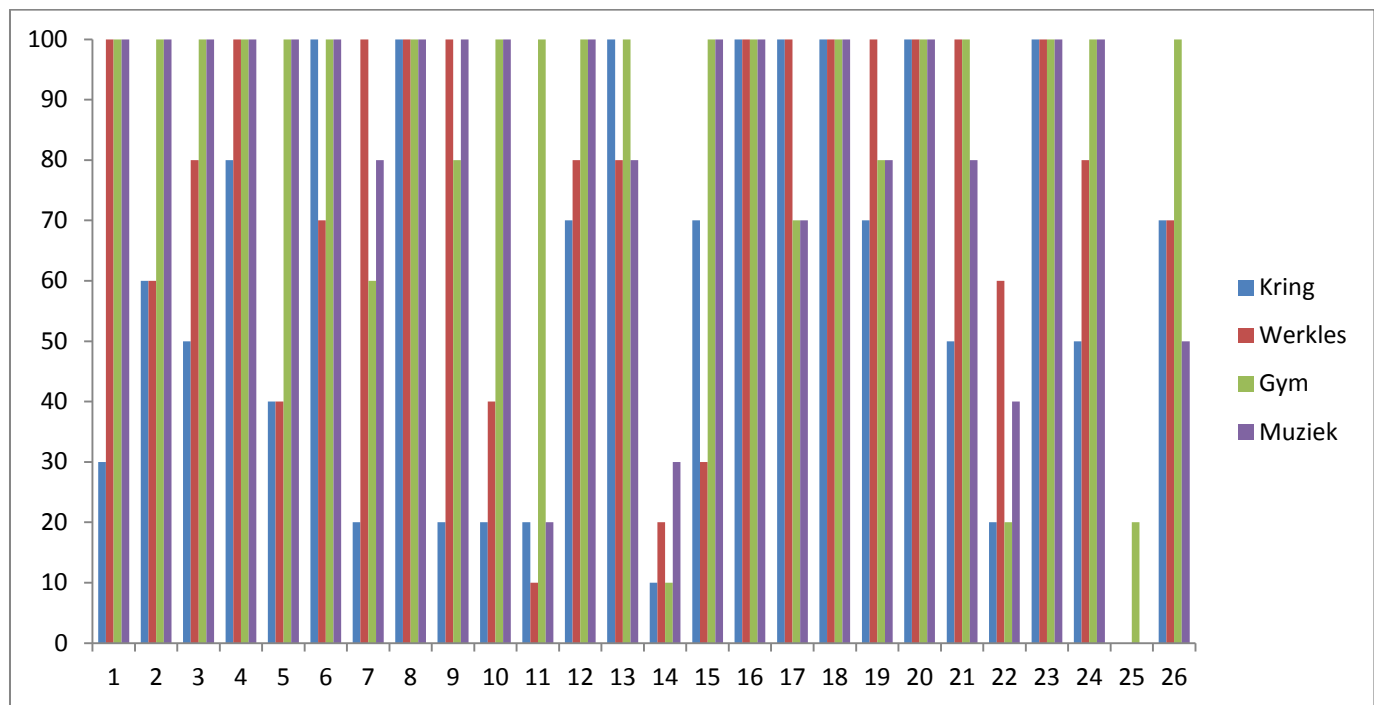
Hoofdstuk 3 Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de muzieklessen en de andere lessen?

Hieronder vindt u de grafieken die horen bij mijn observaties.

Per gedragsvorm heb ik deze uitgewerkt.

Onder elke grafiek een korte conclusie.

Percentages enthousiasme

Conclusie enthousiasme:

Kring: Tijdens de kring zijn de kinderen het minst enthousiast. De kinderen vinden het niet zo leuk om zo lang te luisteren en om naar anderen te luisteren. De meeste kinderen praten liever zelf.

Werkles: Het enthousiasme van de kinderen ligt iets hoger. Dit komt doordat de kinderen enthousiast aan het werk willen gaan om een leuk resultaat te krijgen.

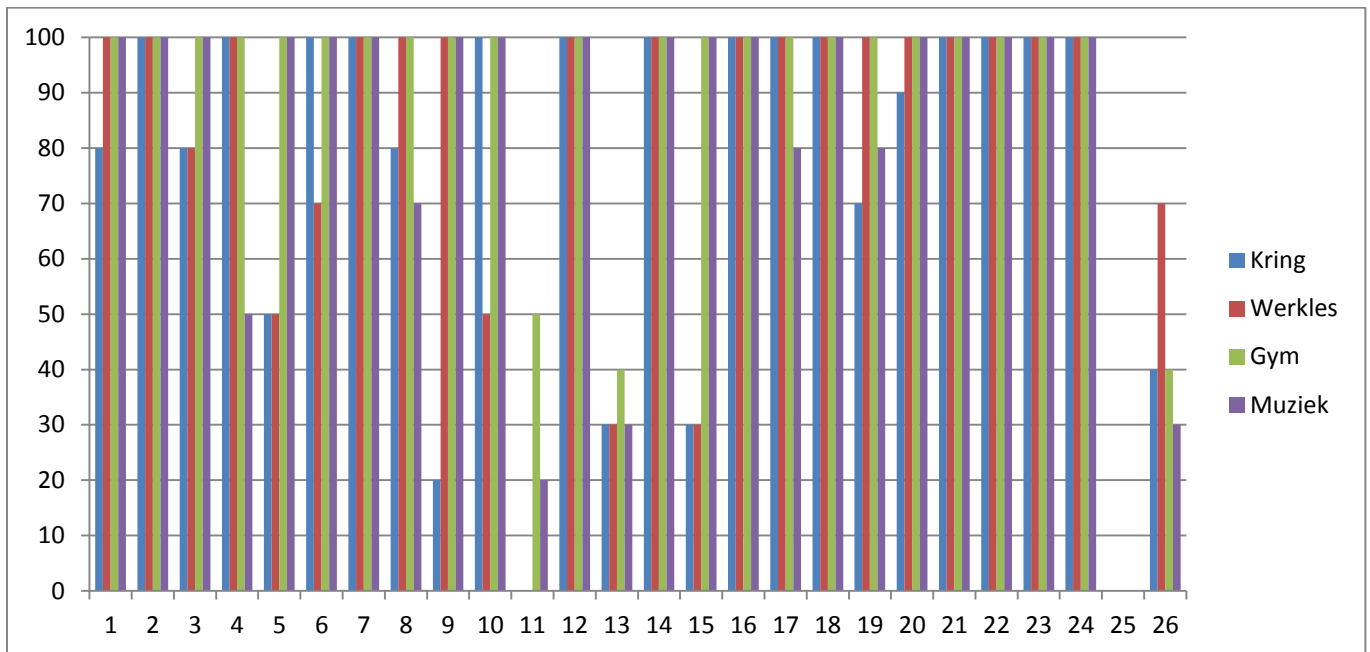
Gym: Tijdens de gym zijn de kinderen het enthousiast. De kinderen kunnen zich dan uitleven. Ze worden enthousiast, omdat ze vrij mogen spelen.

Muziek: Het enthousiasme tijdens de muziekles ligt iets lager dan het enthousiasme bij de gymles. Vooral de jongens zijn minder enthousiast. Meisjes vinden zingen en bewegen op muziek nog wel leuk, maar de jongens doen liever stoerdere dingen.

Conclusie leerlingen: Veel leerlingen scoren laag op de motivatie van de kring, dat is hierboven al vastgesteld. Als we kijken naar de andere lessen, vallen de volgende leerlingen op. Leerling 7: Deze jongen is erg verlegen en terughoudend, kan daarom zijn enthousiasme niet een plek geven tijdens gym en muziek, omdat de kinderen dan vaak te druk zijn en hij

zich zelf dan wat op de achtergrond plaatst. Leerling 10: Deze jongen is minder enthousiast omdat hij niet houdt van verplicht luisteren en verplichte dingen maken. Bij gym en muziek kan hij zich meer uitleven en zijn eigen ding doen. Leerling 11: Deze jongen is alleen tijdens gym enthousiast, dit omdat hij dan niet hoeft te doen wat de juf zegt. Het is vrij spelen. Leerling 14: is niet enthousiast omdat hij verlegen is, het liefst alles alleen doet, maar hier toch veel samen moet worden gedaan. Behalve bij gym, maar daar doet hij ook niet enthousiast mee. Leerling 15: wordt pas enthousiast als hij in de lessen veel kan bewegen en praten. Leerling 17: is juist het tegenovergestelde, zij kan niet met deze drukte omgaan. Leerling 19: werkt het liefst alleen en niet met anderen. Rustig haar eigen ding doen. Leerling 21: is verlegen. Hij wordt van lessen als de kring en muziek verlegen, omdat hij weet dat hij dan aan het woord kan komen. Daarom is zijn enthousiasme hier niet zo hoog. Leerling 24: heeft hetzelfde als leerling 21. Leerling 25: is alleen bij de gymles een beetje enthousiast, hij heeft een druk karakter, waardoor hij vaak ongeïnteresseerd is in andere dingen, dan dingen waar hij zelf voor op staat. Hij wordt pas enthousiast als de les een beetje om hem kan draaien. Leerling 26: doet tijdens de muziekles leerling 25 na. Hij imiteert leerling 25.

Percentages concentratie

Conclusie concentratie:

Kring: De concentratie van de kinderen tijdens de kring is redelijk hoog. De kinderen letten goed op en de meesten houden het lang vol om stil te zijn en te luisteren.

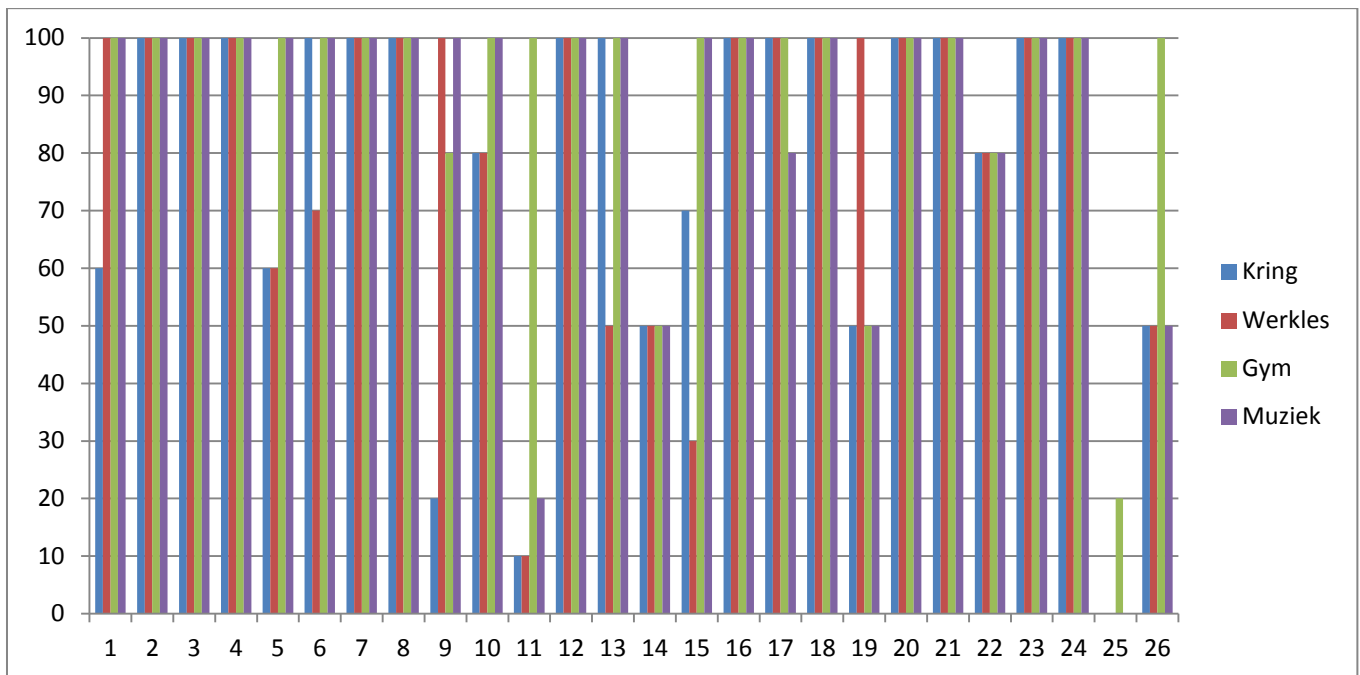
Werkles: De concentratie ligt hier iets hoger. De kinderen zijn dan met hun eigen werk bezig en hoeven zich maar op één ding te concentreren. Als ze het zelf maar goed doen.

Gym: De concentratie is hier nog hoger. De kinderen leven zich allemaal lekker uit en kunnen hun eigen ding doen. Ze blijven het de hele les leuk vinden en balen als het afgelopen is.

Muziek: Tijdens gym kunnen de kinderen hun toch iets beter concentreren dan tijdens de muziekles. De kleuters vinden het nog lastig om zich lang te concentreren. Tijdens de gymlessen zijn ze nog wel vrij, maar tijdens de muziekles moeten ze zich aan meer regels houden en langer opletten.

Conclusie leerlingen: Leerling 3: zij houdt meer van lessen waar ze zich kan uitleven. Concentreren bij andere dingen is nog lastig. Leerling 5: hij is snel afgeleid door andere dingen, hij kan niet lang de luisterhouding aannemen. Bij gym en muziek heeft hij er geen last van, omdat hij deze vakken leuk vindt en hij zich beter kan uitleven. Leerling 8: zijn concentratie is niet zo hoog tijdens de kring en tijdens de muziekles, omdat hij daar veel moet opletten, wat hij moet doen. Leerling 11: deze leerling is veel meer met andere dingen bezig dan op de lessen te letten. Tijdens gym gaat dit nog het beste. Leerling 13: deze leerling heeft een vorm van ADHD, vandaar dat zijn concentratie laag is. Leerling 15: dit is een drukke jongen, die zich moeilijk stil kan houden, hij houdt van lessen waar hij zich kan uitleven. Leerling 25: Hij is snel afgeleid. Hij vindt zijn eigen ideeën leuker, dan naar juf luisteren. Leerling 26: hij laat zich beïnvloeden door leerling 25, ze zitten vaak naast elkaar.

Percentages motivatie

Conclusie motivatie:

Kring: De motivatie in de kring is maar bij de helft van de kinderen hoog. Veel kinderen kunnen hun motivatie in de kring niet opbrengen.

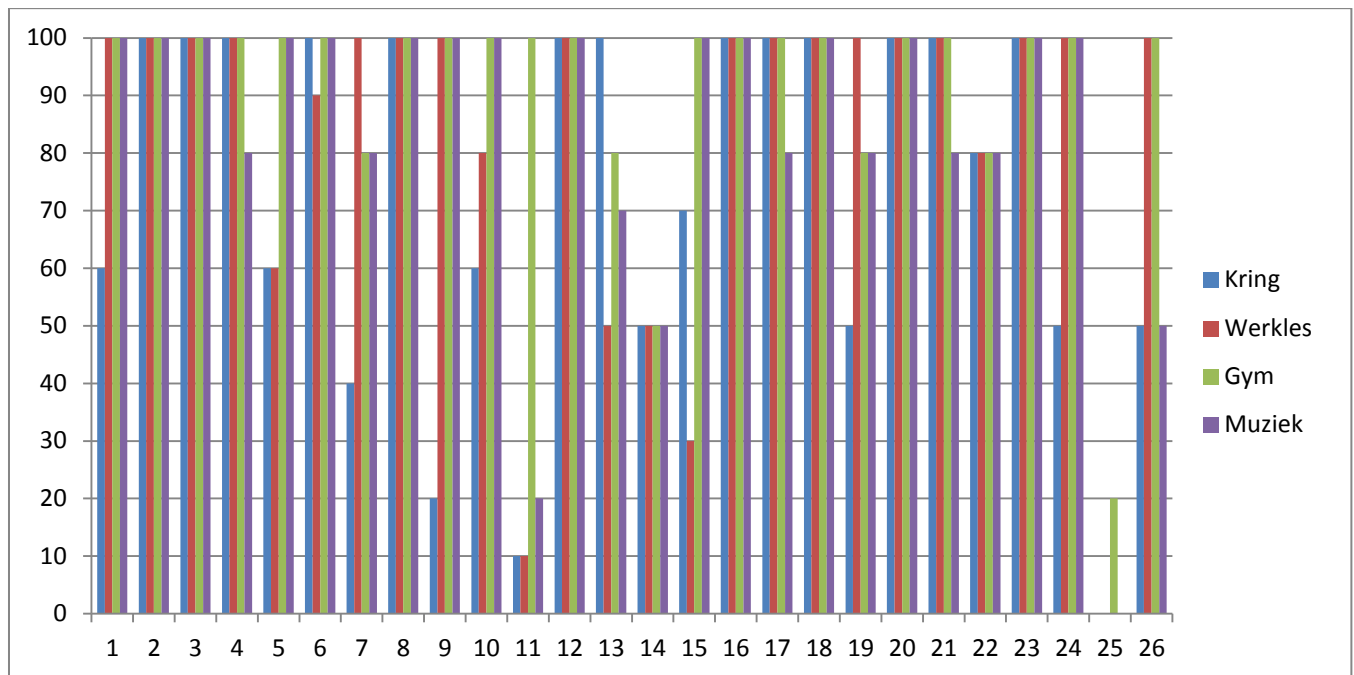
Werkles: De motivatie in tijdens de werkles ligt gemiddeld al veel hoger, dit is omdat de kinderen tijdens een werkles meer hun eigen ding mogen doen. Ze hoeven niet verplicht te luisteren.

Gym: De motivatie van de kinderen tijdens de gymles ligt nog veel hoger, dit komt omdat kinderen zich tijdens de gymles lekker kunnen uitleven. Veel kinderen kijken al uit naar het moment wanneer ze naar de gymles gaan.

Muziek: Tijdens de muziekles ligt de motivatie van de kinderen het hoogst. Ze willen allemaal leuk mee doen en vinden het leuk om een muziekles te volgen die door mij gegeven is.

Conclusie leerlingen: Leerling 10: houdt van bewegen en zich uitleven, dat lukt alleen bij gym en muziek, vandaar zijn lage scores bij de andere vakken. De motivatie van leerling nummer 11 is alleen bij beweging hoog, omdat hij zich daar het meest kan uitleven en dat heeft hij nodig. Leerling 14: is erg verlegen, waardoor hij bij alle lessen niet echt gemotiveerd is. Leerling 15: is een druk type, mag graag praten met anderen. Dit lukt tijdens de kring en de werkles niet. Leerling 19: haar concentratieboog is laag. Na een tijdje is niets meer leuk en verzint ze een smoes. Leerling 22: Nieuwe leerling, alles moet nog leren en zo ook haar concentratie. Leerling 25: is opvallend met maar één keer 20% motivatie. Dit omdat deze jongen nergens wat aan vind, een ongeïnteresseerde houding heeft. Zijn motivatie is dan ook ver te zoeken. Leerling 26: wordt beïnvloed door leerling 25, daarom is ook zijn motivatie laag, doet wat leerling 25 ook doet.

Percentages betrokkenheid

Conclusies betrokkenheid

Kring: De betrokkenheid tijdens de kring is niet hoog. Dit omdat er door de slechte concentratie nog veel langs de kinderen heen gaat. Ze kunnen niet allemaal de aandacht krijgen, en daardoor daalt bij veel kinderen de betrokkenheid al. Het duurt ze te lang.

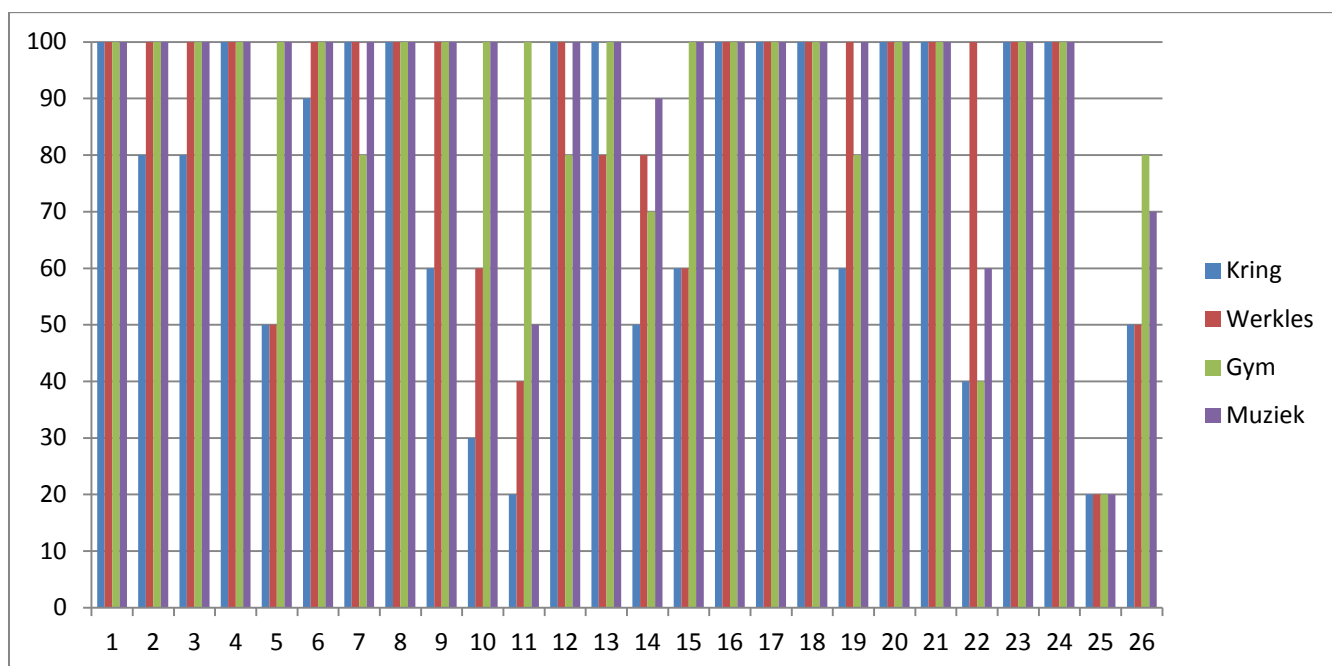
Werkles: Het percentage betrokkenheid ligt hier hoger. Kinderen kunnen aan hun eigen werk werken, de kinderen die een lage betrokkenheid scoren hebben weinig concentratie of geen zin.

Gym: Een hoge betrokkenheid tijdens gym. De kinderen vinden gymnastieklessen allemaal leuk. En is dit iets minder, dan ligt dit aan de verlegenheid of motivatie.

Muziek: Toch ligt het percentage betrokkenheid bij de gymnastiek les hoger. Dit heeft toch weer met de vorige gedragsvorm te maken: concentratie. Bij de muziekles moeten ze meer opletten en dit is voor sommige kinderen moeilijk.

Conclusies leerlingen: leerling 5: is dromerig en moet op gang komen, vandaar zijn lage betrokkenheid. Leerling 7: door zijn verlegenheid merk je zijn betrokkenheid amper. Leerling 10: Hij is verlegen en kan zich beter uiten tijdens gym en muziek. Leerling 11: vaak afwezig. Alleen bij gym 100% betrokkenheid. Leerling 13: te druk, waardoor je zijn betrokkenheid niet kunt peilen. Leerling 14: verlegen, waardoor je zijn betrokkenheid niet kunt peilen. Leerling 15: wil zich te graag uiten, maar mag niet bij kring en werkles. Leerling 19: is een korte periode betrokken, zakt daarna weg. Leerling 22: verlegen, waardoor je haar betrokkenheid niet kunt peilen. Leerling 25: veel te veel afwezig, je kunt geen contact met hem krijgen. Tijdens gym doet hij nog wel een beetje mee. Leerling 26: betrokkenheid is tijdens kring en muziek minder, omdat hij dan bij leerling 25 in de buurt kan staan en die imiteert hij.

Percentages proberen

Conclusies proberen

Kring: In de kring probeert meer dan de helft goed mee te doen, maar proberen is ook mee blijven doen. Vaak haken kinderen al eerder af.

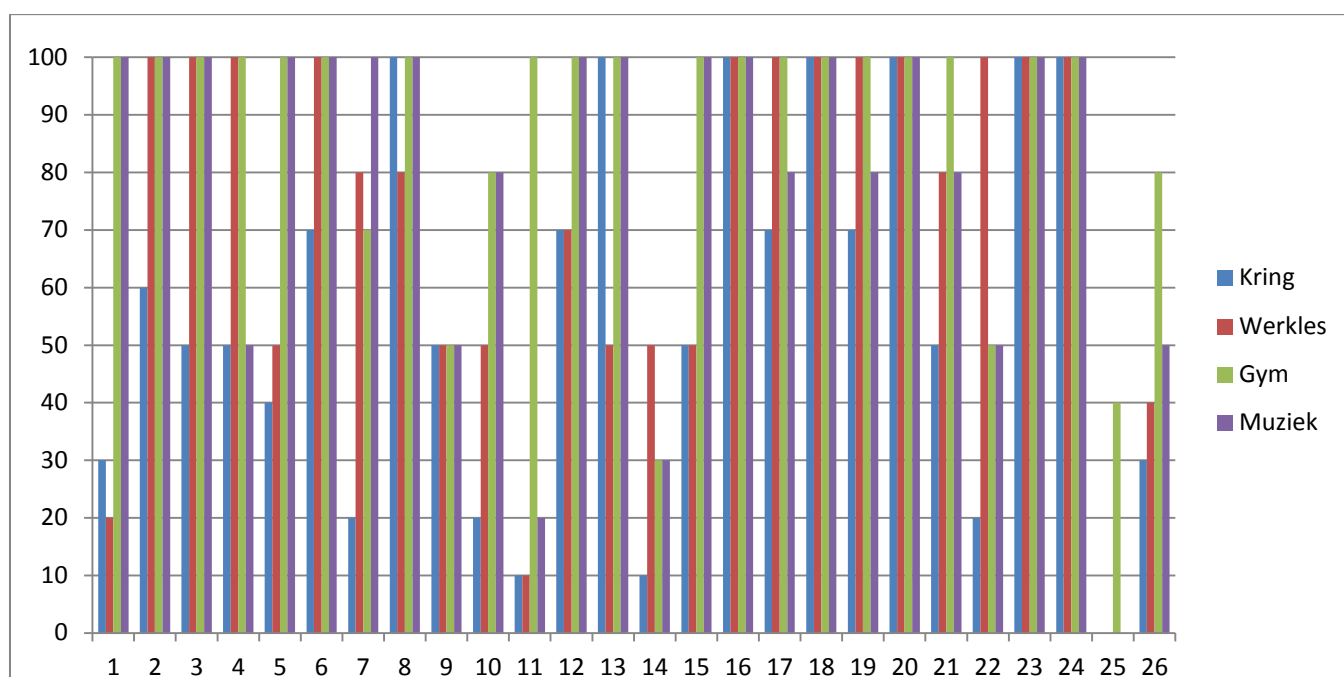
Werkles: Tijdens de werkles proberen al meer kinderen mee te doen. Ze maken hun eigen werkje, dus wil proberen een zo netjes mogelijk werkje te maken.

Gym: Tijdens de gymles ligt dit percentage weer hoger. Alle kinderen proberen mee te doen, de kinderen die dit niet doen zijn verlegen, of hebben storend gedrag, waardoor ze niet mee willen doen.

Muziek: Het percentage van proberen tijdens de muzikles is het hoogst. Ik heb ook tegen de kinderen gezegd van te voren, dat niets fout is, als je maar je best doet. Dit heeft vast invloed gehad op het proberen van de kinderen, op het mee doen tijdens de muzikles. Het was ook mooi om te zien dat bijna iedereen mee deed, en hoe ze meededen, allemaal weer anders.

Conclusie leerlingen: Leerling 5: zijn vorige scores waren ook laag, vandaar dat hij ook geen motivatie heeft om te proberen mee te doen tijdens de kring en de werkles. Leerling 10: is verlegen en het gevaar is dat als je probeert mee te doen tijdens de kring, dat je een beurt krijgt. Kritisch op zijn werkjes is hij niet, maar probeert het wel. Leerling 11: alleen bij gym heeft hij zin om te proberen mee te doen. Leerling 14: is erg verlegen, en dan is proberen ook moeilijk. Leerling 15: probeert het eerst wel, maar als hij aan de beurt is, is hij er van af en haakt hij af. Leerling 19: heeft een lage concentratieboog, vandaar dat proberen niet altijd even gemakkelijk is. Leerling 22: is erg verlegen, dan is proberen ook lastig. Leerling 25: zet zich bijna nergens voor in. Hij probeert het heel eventjes, maar al gauw is het, het proberen niet meer waard. Leerling 26: probeert het, maar houdt het niet lang vol.

Percentages genieten

Conclusies genieten

Kring: Tijdens de kring is er maar een klein aantal leerlingen dat geniet, dit zijn de kinderen die graag willen vertellen tijdens de kring, ze geven ook altijd antwoord op de vragen van juf.

Werkles: Ik heb het percentage genieten gemeten op het product en het proces. De kinderen met 100% deden beide goed, bij de anderen kinderen is product en proces minder goed.

Gym: Bij gym genieten de kinderen het meest. Dat kun je meten door te kijken naar hoe ze mee doen. Heel veel kinderen stralen, ze vinden het geweldig om hun lekker uit te leven en met elkaar dingen te doen.

Muziek: Genieten bij muziek scoort weer lager dan genieten bij gym. Bij een paar is het geniet percentage wel redelijk hoog, maar bij sommige kinderen is het wat minder dit heeft te maken met hun verlegenheid en hun concentratieboog. Tijdens een muziekles kun je het genieten goed bestuderen door alleen al naar hun ogen te kijken.

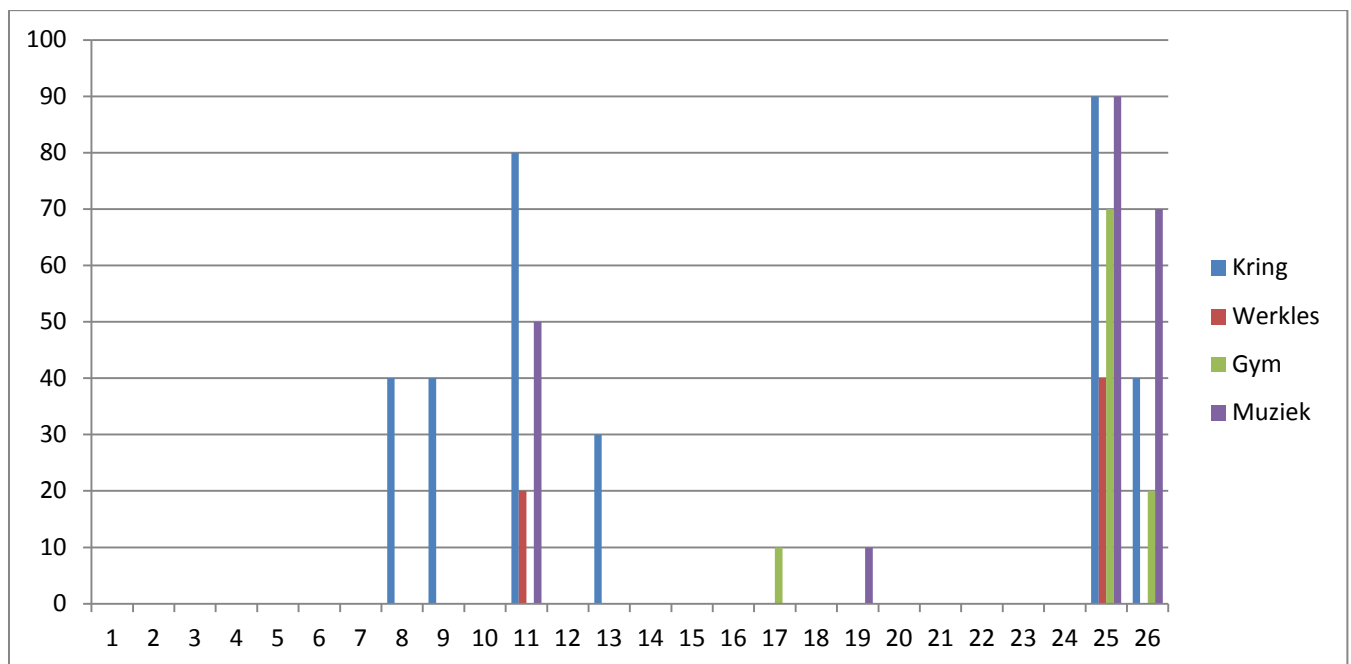
Conclusie leerlingen: In deze grafiek zie je veel schommelingen. Genieten is vooral moeilijk te meten. Maar genieten kan het gedrag van kinderen wel beïnvloeden.

Leerling 1: zij geniet weinig tijdens de kring, want door haar taalachterstand gaat er nog veel langs haar heen. Genieten bij de werkles kun je bij haar niet zien, omdat ze altijd snel wil.

Leerling 4: heeft een korte concentratieboog. Ze houdt het wel even vol, maar daarna zakt haar concentratie al gauw weg. Dat heeft ze vooral bij de kring en muziek, waardoor je haar niet zo goed kunt zien genieten. Leerling 5: Heeft hetzelfde als leerling 4. Leerling 7: is erg verlegen, waardoor je hem niet kunt zien genieten. Tijdens muziek heb ik hem een instrument gegeven, en je moest hem eens zien stralen. Hij straalt ook tijdens gym en de

werklees, maar twijfelt dan soms. In de kring is hij het minst op zijn gemak. Leerling 9: is wat stiller en soms wat stiekem. Je kunt bij haar nauwelijks zien of merken dat ze geniet. Leerling 10: een verlegen jongen, hij straalt wel vaak, maar dat komt soms ook in één keer weg zijn. Leerling 11: geniet alleen tijdens gym, omdat hij dan helemaal vertroeteld wordt door de 'grotere' meisjes. Hij is klein, wel bijna de oudste, maar voor zijn leeftijd is zijn gedrag niet passend. Leerling 12: is verlegen tijdens de kring en de werklees, maar bij de gym- en muziekles is ze helemaal haar zelf en kan ze haar helemaal uitleven. Ze vindt deze lessen prachtig om te doen. Leerling 14: is erg verlegen, zijn geniet gevoel komt dan ook weinig tot uiting. Leerling 15: hij moet zich uitleven, en dat kan bij de kring en de werklees niet, dus geniet hij niet tijdens deze lessen. Leerling 19: kring en de muziekles duren haar eigenlijk wat te lang, waardoor ze niet kan genieten. Leerling 21: kan tijdens de gymles zichzelf zijn en zich lekker uitleven, dan geniet hij het meest. Bij de andere vakken is niet echt te zien of hij geniet. Leerling 22: een erg verlegen meisje. Genieten is voor haar nog moeilijk. Maar tijdens een werklees heeft ze haar plekje gevonden, ze maakt zulke mooie dingen en is nog maar net op school. Leerling 25: hij geniet alleen van gymnastiek, want dan heeft hij de meeste kansen om kinderen te plagen, omdat het vrij spelen is. Leerling 26: geniet maar even.

Percentages storend gedrag

Conclusies storend gedrag:

Kring: Tijdens de kring komt niet zoveel storend gedrag naar voren. De kinderen die erg druk zijn, vaak met andere dingen bezig zijn en graag overal tussendoor willen praten, behoren tot de groep van kinderen met storend gedrag.

Werkles: Tijdens de gym komt er niet veel storend gedrag voor. Omdat ze dan met eigen dingen bezig zijn.

Gym: Maar 3 kinderen vertonen storend gedrag. Omdat kinderen zich dan eindelijk lekker kunnen uitleven en kunnen doen wat ze zelf willen.

Muziek: Niet veel storend gedrag. 4 kinderen vertonen wel storend gedrag. Ze praten er door heen, of hun aandacht is gauw weg en gaan dan andere dingen doen.

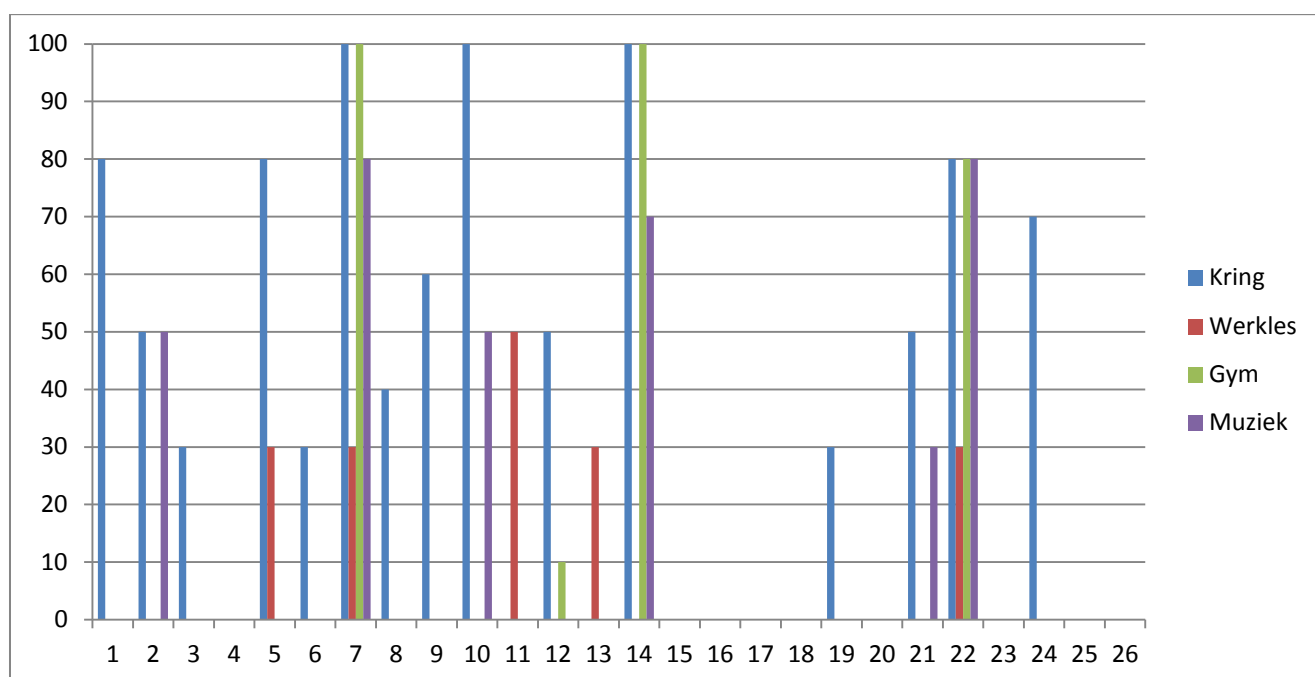
Conclusie leerling:

Leerling 11: kan eindelijk zichzelf zijn tijdens de gymles en vertoont daar geen storend gedrag, bij de andere vakken krijgt hij wel de kans om storend gedrag te vertonen.

Leerling 25: tijdens de kring en muziekles is zijn gedrag het storendst. Hij heeft hier veel kansen om met andere kinderen om te gaan, hij ziet ze, daagt ze uit, doet wat met ze. Tijdens de werkles is hij meer op zijn eigen ding gericht, dat is beter voor hem. Tijdens de gymles vertoont hij storend gedrag wanneer alle kinderen op de bank zitten en moeten luisteren. Dan praat hij er door heen of loopt zomaar weg.

Leerling 26: mag tijdens de gymles graag met leerling 25 mee doen. En heeft ook veel praatjes of acties tussen door. Tijdens de gymles gaat hij vaak andere kinderen pesten. De andere leerlingen vertonen het door er door heen te praten, zich bezig houden met iets anders of niet opletten.

Percentages terughoudend

Conclusies terughoudend

Kring: Tijdens de kring is toch nog een groot gedeelte terughoudend. Dit heeft te maken met verlegenheid, durf je dingen te zeggen en te doen, wat iedereen kan zien en horen. Dat vinden kleuters vaak nog lastig.

Werkles: Dit percentage is minder. Ze zijn bezig met hun eigen dingen, hoeven niet veel met elkaar te praten/overleggen, dus ook verlegen kinderen kunnen hier zich zelf zijn. De kinderen die wel terughoudend gedrag vertonen, zijn erg verlegen of storend.

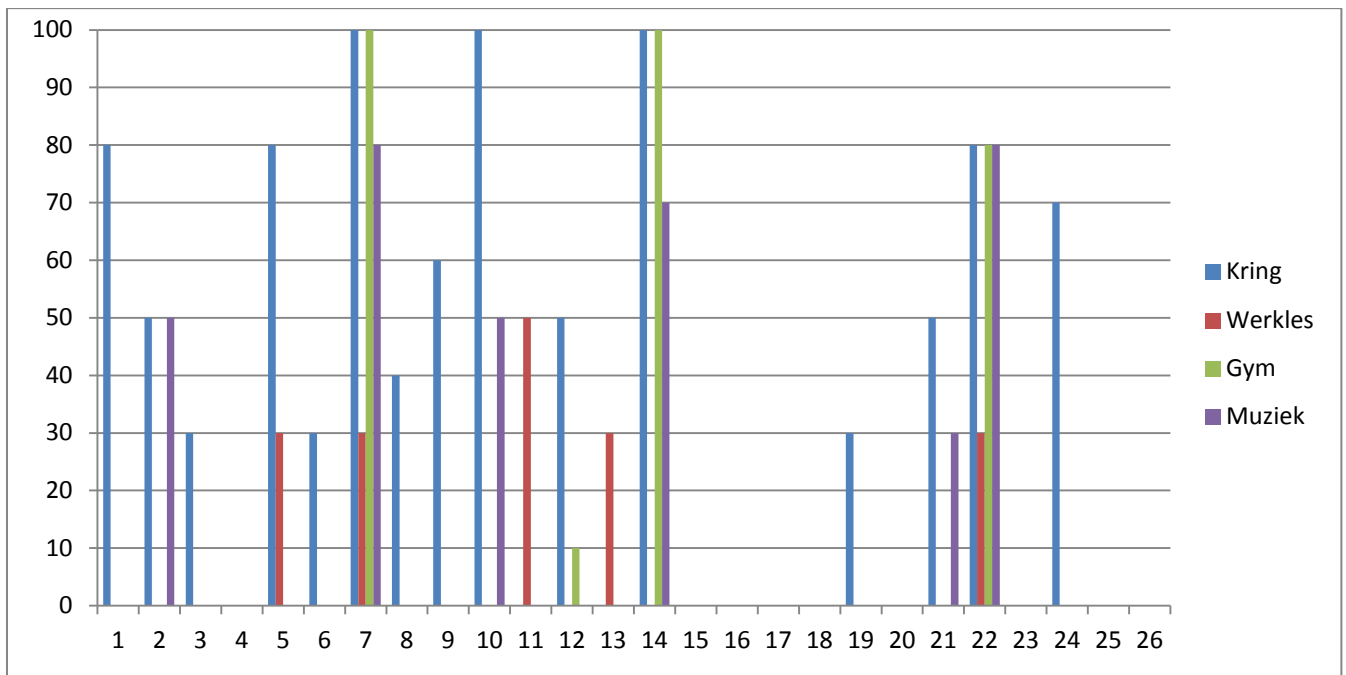
Gym: Hier ligt het percentage weer wat hoger, dit heeft weer te maken met durven. Durf je jezelf te uiten waar anderen bij zijn?

Muziek: Dit percentage ligt weer iets hoger. Dit heeft te maken met durven. De kinderen kropen soms weg als ik ze vroeg om bijvoorbeeld op een trom te slaan. Ze konden me ook nog niet heel goed, maar sommigen durfden het ook niet en waren terughoudend.

Conclusie leerling: Leerling 2: is toch verlegen en dat merk je vooral tijdens de kring en de muziekles. Tijdens de werkles en gym kan ze meer haar eigen ding doen. Leerling 5: is erg verlegen tijdens de kring en ook bij de werkles om met anderen te praten. Tijdens de muziekles zie ik daar niets van terug, hij doet zo enthousiast mee! Leerling 7: is erg verlegen bij alles, dus ook terughoudend.

Leerling 10: Is verlegen, maar vooral als hij de beurt dreigt te krijgen. Leerling 12: kan verlegen zijn, maar ook bij de muziekles heb ik daar niks van gemerkt. Leerling 14: hij is erg verlegen, dat zie je ook bij alle lessen terug. Leerling 21: bij de kring en muziekles is hij verlegen, maar een beetje. Hij houdt niet van aandacht.

Percentages verlegen

Conclusies verlegen

Kring: Tijdens de kring is weer een groot gedeelte. Dit heeft te maken met verlegenheid, durf je dingen te zeggen en te doen, wat iedereen kan zien en horen. Dat vinden kleuters vaak nog lastig.

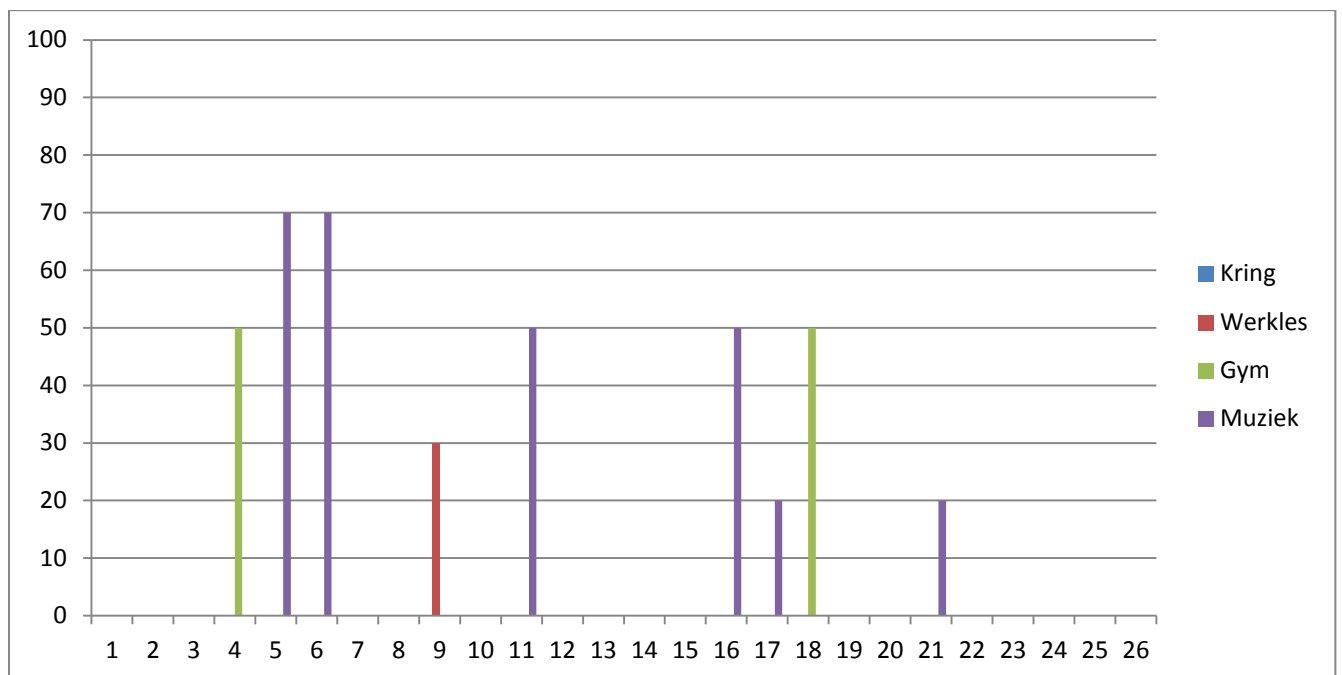
Werkles: Dit percentage is minder. Ze zijn bezig met hun eigen dingen, hoeven niet veel met elkaar te praten/overleggen, dus ook verlegen kinderen kunnen hier zich zelf zijn. De kinderen die wel terughoudend gedrag vertonen, zijn erg verlegen of storend.

Gym: Hier ligt het percentage weer wat hoger, dit heeft weer te maken met durven. Durf je jezelf te geven en te uiten waar anderen bij zijn?

Muziek: Dit percentage ligt weer iets hoger. Dit heeft te maken met durven. De kinderen kropen soms weg als ik ze vroeg om bijvoorbeeld op een trom te slaan. Ze konden me ook nog niet heel goed, maar sommigen durfden het ook niet en waren terughoudend.

Conclusie leerlingen: De percentages van verlegenheid zijn hetzelfde als die van terughoudend gedrag. Deze twee passen goed bij elkaar. Als je terughoudend bent, ben je vaak verlegen, als je verlegen bent wordt je vaak terughoudend.

Percentages imitatie

Conclusies imitatie:

Kring: Tijdens de kring imiteert niemand elkaar, dat zal natuurlijk ook een beetje lastig gaan.

Werkles: Tijdens de werkles imiteert maar één iemand, zij is wat onzeker.

Gym: Tijdens de gymles doen een paar kinderen elkaar na. Je ziet precies wie dit zijn.

Muziek: Tijdens de muzieklessen imiteren de kinderen mij vaak, maar ook kijken ze erg naar elkaar. Dit omdat ze weten dat als ze mij imiteren, het altijd goed is en als ze even niet opletten, gaan ze afkijken. Ze willen het vooral allemaal goed doen voor mij.

Conclusie leerling: Enkele kinderen imiteren. Bij muziek zijn dit de kinderen die het goed willen doen. Bij gym zijn het vriendinnen, dan moet je elkaar na doen. Bij de werkles is het een onzeker en precies meisje.

Koppeling theorie - praktijk

Hoofdstuk 1: Welke vormen van gedrag zijn er?

Gedrag is volgens van Eijkeren (2005): 'alle activiteiten van een mens die we kunnen waarnemen. Dit houdt in dat het gedrag wat je observeert in de klas, ook werkelijk het gedrag is van de leerling. Tijdens mijn observaties heb ik waarneembaar gedrag geobserveerd. Waarneembaar gedrag wordt ook wel uiterlijk gedrag genoemd, je kunt het waarnemen met één van je zintuigen. Dit zijn objectieve gegevens die ik op dat moment bij de lessen heb waargenomen. Looy & Houterman (2008) formuleren gedragsvormen voor alle leeftijdscategorieën, maar omdat mijn onderzoek plaatsvindt bij de kleuters, worden in het volgende hoofdstuk gedragsvormen uitgekozen die je bij kleuters kunt waarnemen.

Hoofdstuk 2: Welke gedragsvormen voor kleuters zijn van belang voor mijn onderzoek?

Van Eijkeren (2005) vermeldt in haar boek de typische gedragingen van kleuters. Op deze typische vormen van gedrag kan ik gaan letten tijdens mijn onderzoek. Volgens van Eijkeren (2005) zijn kleuters snel afgeleid en spelen emoties en grote rol tijdens hun ontwikkeling. Van der Lei (2010) vermeldt de kenmerken van kleuters tijdens een muziekles. Kleuters mogen volgens hem graag bewegen, er moet veel afwisseling zijn, kinderen willen dingen doen en zijn egocentrisch. Tijdens mijn observaties heb ik gelet op de volgende kenmerken: enthousiasme, concentratie, motivatie, betrokkenheid, proberen, genieten, storend, terughoudend, verlegen en imitatie. Al deze gedragsvormen passen bij de kleuters.

Hoofdstuk 3: Heeft de leerkracht invloed op het gedrag van de kinderen?

Voor dit onderzoek is het van belang dat duidelijk is of de leerkracht invloed heeft op het gedrag van de kinderen. Ik ben voor de kinderen nieuw. Ik geef als nieuweling zomaar lessen, ik weet niet hoe de kinderen zullen reageren, maar ook zij weten niet hoe ik zal reageren, heeft dit invloed? Uit mijn onderzoek is gebleken dat een leerkracht invloed heeft op het gedrag van de kinderen. Als jij een enthousiaste les zult geven, dan neem je de kinderen in die sleur mee. Andersom geldt hetzelfde: geef jij een saaie les, dan zal je dit ook op de kinderen overbrengen. Als leerkracht bepaal jij de sfeer in de klas.

Hoofdstuk 4: Welke rol speelt muziek in de basisschool?

Voor dit onderzoek moet het allereerst duidelijk worden wat muziek inhoudt. Van der Lei (2010) vermeldt dat muziek voor iedereen andere betekenissen heeft. Dat zal ik ook tijdens mijn observaties merken. Het ene kind is wel enthousiast tijdens de muziekles, omdat dit kind muziek een leuk vak vindt, maar het zal ook andersom voor kunnen komen. Kleuters krijgen elke dag muziek, hier kan ik mijn voordeel mee doen tijdens mijn muzieklessen, het is niet meer nieuw voor mijn kleuters. Kleuters zitten volgens de Britse muziekpedagogen Swanwick en Tillman in het stadium van beheersing, materiaal, zintuiglijk en controleren. Hier moet ik tijdens mijn muzieklessen rekening mee houden. De kinderen willen alles beheersen, dus veel herhaling. Ze willen graag met materiaal werken en gebruiken daar bij hun zintuigen. Ze zijn controlerend bezig, één van mijn gedragsvormen die ik ga observeren is imitatie, dat slaat op controleren.

Hoofdstuk 5: Wat is de waarde van muziek voor jonge kinderen?

Helaas is het vak muziek op de basisschool langzaam aan het verdwijnen. Maar muziek is belangrijk voor kinderen. Bastian (2003) zegt dat muziek belangrijk is voor kinderen om jezelf te vinden, er bestaat geen cultuur zonder muziek. Muziek is volgens Bastian ook een middel om contact te maken. En daarom heeft de waarde van muziek invloed op het gedrag van de kinderen. Muziek is volgens Bastian meer dan zingen, muziek is ook bewegen en muziek maken. Deze 'domeinen' komen terug in mijn onderzoeklessen.

Hoofdstuk 6: Wat doet muziek met de hersenen van kleuters?

Er bestaat het Mozart effect dat beweert dat het luisteren naar muziek van Mozart positieve invloed heeft op de IQ test. Kinderen die niet luisteren naar Mozart muziek scoren lager op de IQ test. Mensen die veel aan muziek doen, veel naar muziek luisteren, hebben een hoger IQ. Hersenen met muzikale training hebben minder last van storende geluiden, anderen zijn snel afgeleid. Met als conclusie, volgens Mark Mieras, dat muziek positieve invloed heeft op de (ontwikkeling van) de hersenen. Hoe eerder je begint met muzikale training, hoe beter het effect op de hersenen. Met betrekking tot mijn onderzoek zou je kunnen concluderen dat door veel muzikale training, veel aan muziek doen en veel naar muziek luisteren, het gedrag van kinderen positief kan beïnvloeden. Kinderen krijgen vooral meer waardering voor muziek.

Hoofdstuk 7: Welke rol speelt muziek op mijn stageschool?

Voor mijn onderzoek is het van belang om van te voren te weten wat er aan muziek wordt gedaan bij de kleuters. Als muziek iets nieuws was geweest, had iedereen waarschijnlijk enthousiast gereageerd, maar gelukkig was dit niet het geval. De kleuters doen veel aan muziek op mijn stageschool en gedragen zich dus zoals anders.

Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk zal antwoord worden gegeven op de onderzoeksvraag: 'Wat zijn de effecten van muziek op het gedrag van de kinderen?'.

Allereerst de conclusies voor de gedragsvormen.

In mijn onderzoek heb ik gezien dat de meisjes tijdens de muziekles enthousiaster zijn dan de jongens tijdens de muziekles. Dus de invloed van muziek is dat toch de meisjes enthousiaster worden van muziek, doordat zij houden van zingen en bewegen op muziek. Jongens hebben dit gevoel minder, zij houden meer van stoerdere dingen. De kleuters die minder enthousiast zijn, zijn verlegen, of hebben moeite om te luisteren naar de opdracht, willen liever dingen doen die ze zelf kunnen bepalen.

De invloed van muziek op de concentratie van de kleuters is laag. Dit komt doordat veel kleuters een lage concentratieboog hebben. De concentratie is in de muziekles lager dan tijdens de gymles, maar bijna gelijk aan de concentratie tijdens de kring en de werkles. Ze moeten zich tijdens de muziekles langer concentreren dan de andere lessen en meer aan regels houden. De kleuters die zich niet goed kunnen concentreren zijn snel afgeleid of zijn van zichzelf al erg druk.

De invloed van muziek zorgt er voor dat kleuters gemotiveerd zijn om de muziekles te volgen. De motivatie is tijdens de muziekles het hoogst. Ik heb gezien dat de kleuters allemaal gemotiveerd zijn om mee te doen en ze vinden het leuk om een muziekles te volgen die door mij gegeven is. Tijdens de muziekles kunnen ze zich nog genoeg uiten, net als bij de gymles. De kleuters waarbij de motivatie laag gescoord is, zijn erg druk en snel afgeleid, ze vinden hun eigen dingen leuker en mogen er graag door heen praten.

De invloed van muziek op de betrokkenheid van de kleuters is matig. Nog niet iedereen heeft een hoge betrokkenheid. De betrokkenheid ligt tijdens de gymles het hoogst, dit komt doordat kleuters gym allemaal leuk vinden. Bij de muzieklessen is de betrokkenheid iets minder. Dit heeft te maken met de gedragsvorm concentratie. Tijdens de muziekles moeten ze meer opletten en dit is voor sommige kleuters moeilijk.

De invloed van muziek op het proberen van de kleuters is hoog. Ze proberen allemaal mee te doen. Iedereen doet op zijn eigen manier mee, maar ze proberen het allemaal. De kleuters weten dat niets fout is, als ze maar proberen mee te doen.

De invloed van muziek op het genieten van de kleuters is redelijk hoog. Bij de meeste kleuters ligt het percentage hoog. Bij een klein aantal ligt dit percentage lager, dit heeft te maken met hun verlegenheid en hun concentratieboog. Tijdens de kring en de werkles is het percentage ook niet zo hoog, verlegen kleuters zijn bang om aan de beurt te komen en dit is van invloed op het genieten van de kleuters.

De invloed van muziek op het storende gedrag van de kleuters is bij een heel klein aantal te meten. De andere kleuters vertonen geen storend gedrag. De kleuters die wel storend gedrag vertonen praten er door heen, ze hebben een korte concentratieboog en/of houden zich met heel andere dingen bezig.

De invloed van muziek op de terughoudendheid van de kleuters is matig. Dit heeft te maken met durven. Durf je jezelf te uiten waar anderen bij zijn? Je ziet dat muziek hier invloed op heeft, want wat je doet, kan iedereen zien en horen.

De invloed van muziek op de verlegenheid van de kleuters is hetzelfde als de invloed van muziek op de terughoudendheid van kleuters. Als je terughoudend bent, ben je vaak ook verlegen, en als je vergelen bent, kruip je vaak weg voor dingen.

De invloed van muziek op het imiteren van kleuters is laag. Er zijn een paar kinderen die mij imiteren. Deze groep wil altijd alles goed doen. En wat de juf doet, moet goed zijn.

Wat zijn nou de effecten van muziek op het gedrag van de kleuters? Muziek heeft effect op het gedrag van kleuters. Drukke kinderen worden er nog drukker door, maar verlegen kinderen komen soms uit hun schelp, ze durven iets meer. Ze kunnen zich meer uiten. Je ziet kinderen tijdens een muziekles zich ontspannen.

Aanbevelingen

Het mooiste zou zijn dat kleuters nog meer in aanmerking komen met muziek. Het blijft nu vaak bij liedjes zingen en bewegen op muziek. Maar kleuters vinden het ook prachtig om met instrumenten te werken.

Suggesties voor verder onderzoek

Voor verder onderzoek is mijn voorstel dat er gekeken wordt hoe de betrokkenheid en de concentratie kunnen worden verhoogd tijdens de muziekles. Je zou een onderzoek kunnen doen naar de invloed van instrumenten op het gedrag van de kinderen tijdens een muziekles.

Literatuurlijst:

Boeken

- Bastian, H.G, (2003). *Muziek maakt slim*. Katwijk: Panta Rhei.
- Donk, C. van der & Lanen, B. van (2012). *Praktijkonderzoek in de school*. Bussum: Coutinho.
- Donker, A. (1992). *De muzische mens*. Uitgeversmaatschappij Ad. Donker bv voor de Nederlandse vertaling.
- Eijkeren, M. van (2005). *Pedagogisch didactisch begeleiden*. Baarn: HBUitgevers.
- Goebel, W. & Glücker, M. (2003). *Kinder & Spreekuur*. Zeist: Christofoor.
- Huijbregts, C. & Germert, M. van (1979). *Gezond gedrag*. Den Bosch: Malmberg.
- Jong, L. de (2005). *Gevangen in een schelp*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Küntzel-Hansen, M. (1982). *Kleuters ontdekken muziek*. Nijkerk: Intro.
- Lei, R. van der (2010). *Muziek meester*. Baarn/Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Looy, F. & Houterman, K. (2008). *Gezond gedrag in de basisschool*. Almelo: IKOconsult.

Internetsites

- <http://www.encyclo.nl/begrip/beleving> Online encyclopedie. *Definitie van het begrip beleving*. Geraadpleegd op 14-10-2013
- <http://www.encyclo.nl/begrip/interpreteren> Online encyclopedie. *Definitie van het begrip beleving*. Geraadpleegd op 14-10-2013
- <http://veron.infoteur.nl/specials/gedragspsychologie.html> *Gedragvormen*. Geraadpleegd op 15-10-2013
- <http://www.samenmuziekmaken.nl/component/content/article/34-demo-category/49-kinderen-en-muziek-een-ideale-combinatie.html> *Wat muziek doet met kindhersen*. Geraadpleegd op 21-10-2013 Auteur: Hennie Jeuken
- <http://www.trouw.nl/tr/nl/4556/Onderwijs/article/detail/2969533/2011/10/16/De-muziekles-schiet-er-bij-in.dhtml> *Waarom muziek belangrijk is*. Geraadpleegd op 22-10-2013
- <http://www.trammelant.info/waarom-muziek/> *Waarom is muziek belangrijk*. Geraadpleegd op 22-10-2013
- <http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/Kerndoelenboekje.pdf> *Kerndoelen muziek*. Geraadpleegd op 28-10-2013
- [www.vaneisden.nl/Over de inhoud van het muziekonderwijs op de basisschool.doc+&cd=3&hl=nl&ct=clnk&gl=nl&client=firefox-a](http://www.vaneisden.nl/Over%20de%20inhoud%20van%20het%20muziekonderwijs%20op%20de%20basisschool.doc+&cd=3&hl=nl&ct=clnk&gl=nl&client=firefox-a) *Wat is de rol van muziek op de basisschool?* Geraadpleegd op 05-11-2013
- [http://socialemotioneel.slo.nl/thema/algemeen/gedrag leerkracht/](http://socialemotioneel.slo.nl/thema/algemeen/gedrag%20leerkracht/) *Invloed leerkracht op het gedrag van kinderen*. Geraadpleegd op 15-11-2013
- <http://www.demuziekbr-ouwerij.nl/muziekbeleving.html> Geraadpleegd op 18-11-2013 *Muzikale beleving*. Geraadpleegd op 18-11-2013
- <http://www.encyclo.nl/begrip/indicator> *Definitie: indicator*. Geraadpleegd op 18-11-2013
- <http://www.competentindesocialprofit.be/?cid=2&pagina=61-competentietaal> *Definitie: gedragsindicator*. Geraadpleegd op 18-11-2013

- <http://www.du-je-au-nous.be/sites/du-je-au-nous.be/site/IMG/pdf/Energizers-2.pdf>
Energizers. Geraadpleegd op 20-11-2013
- <http://www.debaascoachingenadvisering.nl/upload/webdocumenten/Gedrag%20en%20lagn%20van%20leren.doc>
Verschil waarneembaar en niet waarneembaar gedrag.
Geraadpleegd op 22-11-2013
- <http://www.coachendoejezelf.nl/wiebenikt12.html> *Positief en negatief gedrag.*
Geraadpleegd op 22-11-2013
- <http://www.realdrives.com/page7/page8/> *Positief en negatief gedrag.*
Geraadpleegd op 24-11-2013